

## Інкунабули Одеської Центральної Наукової Бібліотеки.

В Одеській Центральній Науковій Бібліотеці (кол. Бібліотеці Новоросійського Університету) є 35 інкунабул, цеб-то книг, які надруковано в XV ст. З них більшість (31)—юридичного змісту. Останнє пояснюється тим, що основу колекції, яку ми описуємо, склали інкунабули (30) з бібліотеки відомого історика права сенатора Ромуальда Михайловича Губе (1803—1890).

Губе на протязі сорока років збирав рукописні та друковані законодавчі пам'ятки та твори з історії права. Його бібліотека була відома також і за кордоном. Так історик права *Bascle de Lagrèze* писав про неї: „В наші дні зроблено спробу скласти повну колекцію законів, регламентів, статутів всіх століть та всіх країн світу. Ця грандіозна ідея належить Росії. Сенатор Губе об'їхав найвіддаленіші країни в справі розшуку законодавчих пам'яток давніх і сучасних“<sup>1</sup>.

Бібліотека Губе своїм багатством цілком виключна колекція. Окрім інкунабул, в ній є мало не 300 видань XVI ст., між иншим, багато рідких палеотипів відомої майнцької фірми Шефферів. Колекція має багато перших видань законодавчих пам'яток; ряд пам'яток репрезентовано в кількох виданнях. Опис колекції Губе міг би бути предметом спеціальної роботи. Для характеристики значіння цієї колекції можна навести такий факт. Року 1864 Губе опублікував частину каталогу своєї бібліотеки, присвячену Італії<sup>2</sup>. Цей каталог в історично-юридичній літературі вважають за бібліографію італійського статутарного права<sup>3</sup>.

Бібліотеку Губе в складі 6.085 назв і 8.098 томів, за висновком Ф. І. Леонтовича<sup>4</sup> про її надзвичайну коштовність, придбав Новоросійський Університет р. 1868 за 19.000 карб.<sup>5</sup> Друкований каталог Бібліотеки Університету дає змогу уявити склад набутої збірки<sup>6</sup>.

Деякі з інкунабул, яких зазначено в друкованому каталозі італійських джерел права, не ввійшли до складу бібліотеки, яку Губе продав Новоросійському Університетові. Шість видань статутів італійських міст, що належать до XV ст., Губе заповів Краківському Університетові:

<sup>1</sup> *Lagrèze Histoire du droit dans les Pyrénées*. Paris, 1868, стор. VI.

<sup>2</sup> *Extrait du catalogue de la bibliothèque du Sénateur Hubé*. V partie. Italie. Varsovie. 1864.

<sup>3</sup> Див., напр., *Ant. Pertile. Storia del diritto italiano*, 2 ed., vol. II, p. 2 (1898), § 67 прим. а (стор. 118).

<sup>4</sup> Ф. І. Леонтовичъ. Отчетъ объ осмотрѣ бібліотеки г. сенатора Р. ф.-Губе.—В додаткові до ст. 11 „Проток. засѣд. Совѣта И. Новоросійскаго Університета 19 августа 1868 г.“ № 3, стор. 45—61.

<sup>5</sup> А. И. Маркевичъ. Двадцатипятилѣтіе И. Новоросійскаго Університета. Одесса, 1890, стор. 593—595.

<sup>6</sup> Каталогъ Бібліотеки И. Новоросійскаго Університета, т. III (Одесса, 1893), див. зокрема відд. 155.

- 1) Statuta civitatis Ferrariae. 1476 (Hain 15005).
- 2) Statuta et decreta communis Genuae. 1498 (Hain 15007).
- 3) Statuta civitatis Mediolani. 1480 (Hain 15009).
- 4) Decreta Sabaudiae. 1487 (Hain 14051).
- 5) Leges et statuta civitatis Veronensis. 1475 (Hain 10000).
- 6) Statuta communis Vincentiae. 1499 (Hain 15022)<sup>1</sup>.

Що до 5 інкунабул, які придбала Одеська Ц. Н. Б. поза колекцією Губе, то одну з них набуто разом з бібліотекою славіста А. Кухарського, одну подарував Бібліотеці М. Н. Мурзакевич і три Бібліотека купила в різні часи.

Інкунабули Одеської Ц. Н. Б. занесено до загального інвентарю та каталогів, але переходять вони окремо в Музеї Книги.

У наведеному нижче реєстрі інкунабул зазначається № за інвентарем і шифр за систематичним каталогом Ц. Н. Б. Потім зазначаються №№ за основними бібліографічними підручниками, за каталогами деяких окремих збірок та за історіями друкарства окремих країн і міст<sup>2</sup>.

Опис даємо лише тих примірників, яких не описано в загальних каталогах інкунабул, або тим, що відрізняються від вже описаних. Для опису по можливості взято на увагу правила „Gesamtkatalog der Wiegendrucke“ (GW).

До бібліографічних вказівок приєднано короткі відомості про автора, про зміст і літературне значіння твору, про друкаря<sup>3</sup> і т. п.; нарешті, наводяться відомості про зовнішні особливості даного примірника (ініціали, найбільш важливі приписки, оправа), про спосіб його придбання Бібліотекою<sup>4</sup> та в деяких випадках—про порівнюючу рідкість<sup>5</sup> та коштовність видання.

Вважаю за свій обов'язок висловити щире подяку за довідки і за виключно ласкаву допомогу під час моєї роботи Комісії для складання Gesamtkatalog der Wiegendrucke на чолі з Dr. M. Husung (Berlin), співробітникові Публічної Бібліотеки СРСР ім. Леніна М. П. Кисельову (Москва), співробітникові Бібліотеки Академії Наук СРСР проф. О. І. Малейну та співробітникам Держ. Публічної Бібліотеки: В. А. Беляєву, К. Р. Беренту та проф. Е. Л. Радлову (Ленінград).

<sup>1</sup> Wład. Wislocki. Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis (Munera saecularia Universitatis Cracoviensis, vol. III, Cracoviae, 1900), стор. 231; 153, 283, 476—477 (Incun. 763—767, 791).

<sup>2</sup> З метою економії місця реєстру вживаних скорочень не подаємо. Вичерпуючі вказівки щодо цього подають реєстри бібліографічних підручників в Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Leipzig, Bd. I, 1925; Bd. II, 1926, або Н. П. Кисельов. Каталог інкунабулів Московського Публічного і Румянцевського Музеев, вып. I (1912), стор. XX—XXIII і вып. II (1913), стор. XII—XVI. — Про повність використаного матеріалу говорити не доводиться: незадовольняюче поповнення наших бібліотек чужоземною літературою після 1914 р. загально відоме. За посилки на IV і V том Каталогу Британського Музею я маю дякувати М. П. Кисельову.

<sup>3</sup> Біографічні відомості про німецьких друкарів можна знайти в Allgemeine Deutsche Biographie, т.т. 1—56 (1875—1912) и у E. Voullième. Die deutschen Drucker des XV Jahrhunderts, 2 Aufl., Berl. 1922; про італійських—у Brown. The Venetian printing press, London, 1891; Fumagalli. Lexicon typographicum Italiae Florence, 1905; Th. L. de Vinne. Notable printers of Italy during the fifteenth century, New York, 1910; спеціально про друкарів-німців в Італії—у Dem. Marzi. I tipografi tedeschi in Italia durante il secolo XV, 1900 (Zentralblatt für Bibliothekswesen, Beiheft 23, стор. 505—578); найновіша праця, якою мені не пощастило скористуватися, це—Haebler. Die deutschen Buchdrucker des XV Jahrhunderts im Auslande, München, 1924.

<sup>4</sup> Як-що спосіб набуття не зазначено, то це означає, що книгу придбано в складі бібліотеки Губе.

<sup>5</sup> За відомості про окремі примірники, що переходять в різних бібліотеках, я забов'язаний ласкавій допомозі Комісії для складання GW.

1. *Ars notariatus. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 8 ff.*

Інв. 27940. Кат. 155/1429.

*Copinger 685. Proctor 3576. BMC IV p. 70. GW 2643.*

Невеликий трактат про нотаріат на підставі римського права. Належить невідомому авторові, але змістом відтворює твір болонського нотаря XIII століття: *Salathiel. Summa artis notariae*<sup>1</sup>.

Трактат витримав дуже багато видань, з них 27 відносяться до XV століття<sup>2</sup>. Р. 1502 трактат було перевидано німецькою мовою<sup>3</sup>.

Час і місце видання та друкаря не зазначено, але за шрифтом його відносять до Бартоломея Гульдинбека.

Гульдинбек, що походить з Зульца (Констанцького дієцеза), працював у Римі в 1472—1488 рр. біля колони Антоніна<sup>4</sup>.

Початкову літеру не домальовано.

Є приписки за змістом книги.

На вставному аркуші написано: fr. 8. R. Hube.

Оправа нова.

Крім примірника Одеської Ц. Н. Б., відомо лише один, що належить Британському Музеєві.

2. *Astesanus. Summa de casibus conscientiae. Venetiis. Ioannes de Colonia et Ioannes Manthen de Gheretzem. 18.III. 1478. F<sup>o</sup>. goth. 587 ff.*

Інв. 61851. Кат. 177/787.

*Hain\* 1893. Pellechet 1405. Proctor 4329. BMC. V p. 233. Voullième: Berlin 3752,5, Trier 1864.*

Систематичний виклад практики покути в 8 книгах, поділених на титули. Складено р. 1317 французьканським ченцем з м. Асті. Ця Сумма являє собою щось на зразок енциклопедії морального богослов'я; багато уваги звернено в ній на ци-

вільне право<sup>5</sup>. Відомо 13 видань Сумми, з яких 12 відносяться до XV століття<sup>6</sup>.

Дане видання має текст, який редагували французьканські ченці: магістр богословія Бартоломей Беллаті з м. Фельтре (в Півн. Італії) та бакалавр богословія Гомец з Ліссабону. Попереду тексту йде присвята редакторів кардиналові Марко Барбо, потім йде присвята автора кардиналові Джованні Гаetano Орсіні та відповідь з подякою кардинала.

Друкарі—Іоганн з Кельну<sup>7</sup> та Іоганн Мантен з Герецему, цеб-то з Герресгейму (коло Дюссельдорфу). Вони працювали разом у Венеції рр. 1474—1480.

Заголовні літери напочатку кожної книги оздоблено з великою розкішю фарбами та золотом. Ініціали окремих статей намальовано різними фарбами. Рубрики зроблено червоною та синьою фарбою. Наприкінці кожного зшитку приписано *custodes*.

Є приписки на полях за змістом книги.

Оправа нова.

Даний примірник Бібліотека Новоросійського Університету купила 20 квітня р. 1890 у книгаря Шлейхера в Одесі за 21 карб. 60 коп.

В останній час подібний примірник антиквари оцінювали в 360 швейцар. франків<sup>8</sup>.

3. *Baldus de Ubaldis. Lectura super primo libro Decretalium. Mediolani. Christoph. Valdarfer für Pierantonio de Burgo de Castellione. 6.XII. 1476. F<sup>o</sup>. goth. Ed. princeps. 276 ff.*

Інв. 23201. Кат. 201/90.

*Hain\* 2313 (I). Pellechet 1736. Schubert Otmütz 214. Günther: Leipzig 1792.*

Перше видання лекцій про першу книгу Декреталій<sup>9</sup> славетного правника Бальда (1327—1400), який разом зі своїм навчителем Бартолом, є найголовнішим

<sup>1</sup> Savigny. *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*, т. V (1850) стор. 534 сл., 638 сл. Bethmann-Hollweg. *Der Civilprozess des gemeinen Rechts*, т. VI (1874), стор. 174.

<sup>2</sup> GW II 2636—2662.

<sup>3</sup> Stintzing. *Geschichte der populären Literatur des römisch - kanonischen Rechts in Deutschland*. 1867, стор. 297—299.

<sup>4</sup> Marzi стор. 520. Fumagalli стор. 338.

<sup>5</sup> Stintzing стор. 519—523. J. F. Schulte. *Geschichte der Quellen und Literatur des kanonischen Rechts*, т. II (1877), стор. 425—427.

<sup>6</sup> Hain 1888-1897. Copinger 714—715.

<sup>7</sup> I. Franck. *A. D. V. t. 14* (1881), стор. 461—464. Brown стор. 27. Marzi стор. 534—537. Fumagalli стор. 463—464. de Vinne стор. 68.

<sup>8</sup> Hiersemann *Katalog* 517 (1923, Januar), стор. 66, № 463.

<sup>9</sup> Таку назву має збірник папських декретів, який склав р. 1234 папа Григорій IX і що є другою частиною *Corpus iuris canonici* (першу частину *Corpus* складає збірник більш ранніх декреталій, що належить ченцеві Граціанові—*Decretum Gratiani*, біля 1139—1142 р.р.). Збірник Григорія IX складається з п'ятих книг, зміст яких передає вірш: *iudex, iudicium, clerus, conubia, crimen*. Цей збірник містив декреталії, що мали силу поруч з Декретом Граціана, тому й він дістав назву *Liber Extra* (sc. *Decretum*).

представником школи т. зв. коментаторів або постглоссаторів<sup>1</sup>.

Друкар—Христофор Вальдарфер з Регенсбургу працював в 1470—1471 рр. у Венеції, а в 1474—1478 рр. і в 1482—1488 рр.—в Мілані<sup>2</sup>. Яко видавець та коректор згадується Pierantonio de Burgo de Castellone.

Червоною та синьою фарбою зроблено рубрики; тими-ж фарбами зроблено ініціали, але не всюди.

На перших трьох сторінках книги, а потім деколи і на слідуєчих є приписки за змістом книги.

Напочатку (Bl. 1 a) і наприкінці книги (Bl. 276b): „Doctoris Seussen de Nuremberga“; на зворотньому боці першої покривки оправи: „Iste liber datur ppe de in ob salute anime doc Seusen de Nuremberga“. Таким чином даний примірник належав колись Д-рові Зейсу з Нюрнбергу, а після його смерті його повинні були віддати до церкви за упокій душі.

Оправа старовинна, дерев'яна, зі шкіряною покривкою та нідяними застьобками.

4. [Bartolus]. Tractatus de tabellionibus. s. l. a. et typ. n. [Romae. Ioannes Bulle. ca. 1479]. 4<sup>o</sup>. goth.

ІНВ. 27783. Кат. 155/1439.

8 Bl. 36 Z. Typ.: 1. Rubr.: a.

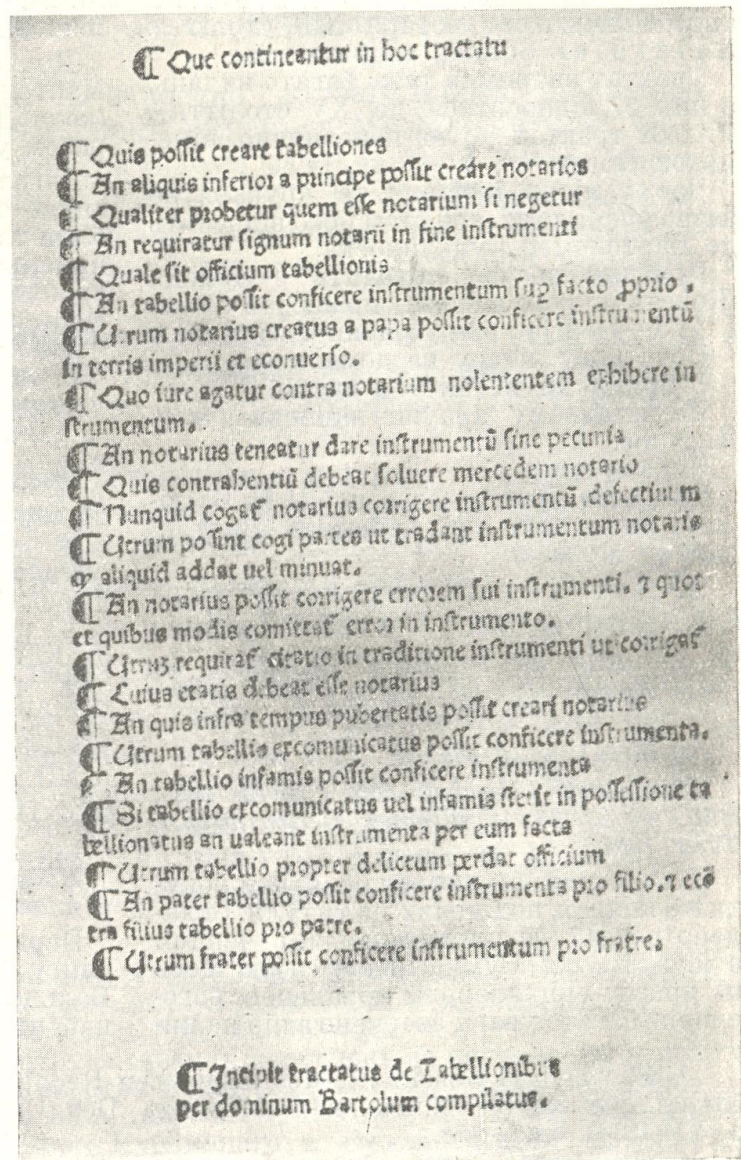
Bl. 1 a. Lyr. Bl. 1 b. ¶ Que contineantur in hoc tractatu. Bl. 2a. ( ) Tractaturi de tabellionibus quorum officium frequen || tatur tam in iudicialibus qu extrajudicialib'... Endet Bl. 8a Z. 34. ¶ Finit tractatus de Tabellionibus.

Невеличкий трактат з нотаріального права, автором якого вважали славетного правника Бартола (Bartolus de Saxoferrato, 1314—1357), але він не був автором його, тому що в трактаті висловлено погляди незгодні з поглядами Бартола, і в одному місці Бартола дорікають в тому, що він сам собі суперечить (quaestio XIX: Bar. videt sibi cōtrarius). Трактат можна віднести до другої половини XIV століття, тому що автор цитує багатьох правників, але з них Бальд є найпізнішим<sup>3</sup>.

До останнього часу описано 4 видан-

ня цього трактату, що відносяться до XV століття<sup>4</sup>. Крім того, трактат друкуювано кілька разів разом з іншими подібними невеличкими трактатами.

Видання, що є в Одеській ЦНБ, не було описано. Воно не датоване, але, як мені здається, його треба віднести до Іоганна Булле з Бремена, який працю-



Nr. 4. Tractatus de tabellionibus. (Romae. Ioannes Bulle. 1479). F. 1b. (verkleinert).

вав в Римі в 1478—1479 рр.<sup>5</sup>. Його надруковано тим самим шрифтом, що й перше видання Такси папської канцелярії (нижче № 31).

Початкові літери не домальовано. Є приписки за змістом книги. На звороті

<sup>1</sup> Про Бальда див. Savigny, т. VI, стор. 208—248.

<sup>2</sup> K. Steiff. A.D.B., т. 39 (1895), стор. 458—459. Marzi стор. 532, 556. Fumagalli стор. 215, 460—461.

<sup>3</sup> Stintzing стор. 302—303.

<sup>4</sup> Hain 2632—2633. Copinger 905—906.

<sup>5</sup> Marzi стор. 522—523.

вставного аркушу написано: R. Hube.  
fr. 6.

✓ Оправа нова.

✓ Примірник Одеської ЦНБ є unicum.

5. Bernardus de Botone  
Parmensis. Casus longi super  
quinque libros Decretalium. Lovanii.

Ractatur de tabello n. us quorum officium frequen-  
tatur tam in iudicialibus q̄ extrajudicialibus. Id. o su-  
per hoc aliquid et profecto utile dicere instituumus.  
¶ Et primo quero quis possit creare tabelliones. et ut  
datur q̄ nemo possit nisi princeps. quia per tabelliones alteri ac-  
quirunt. non aliter. ff. de adop. ergo oportet q̄ a principe fiat si-  
cut dicitur de illo qui abilitat ad postulandum. non scdm ius  
comune alicui per alterum nō querit. A stipulatio ista. §. alteri. d̄  
uerbo. obli. Ergo patet q̄ ut per tabellionem alteri acquirat est  
contra ius commune. sed inferior a principe non potest tollere ius  
commune. ille a quo. ff. ad trebell. §. emp. sturum. et l. nom. magis-  
tratus. ff. de arti. et uidetur casus in l. actuarios. C. de actua. et  
mun. li. xi. Et hoc tenuit Inno. in c. si in princ. de fide instru. et  
illic dicit q̄ nemo subditus pape vel imperato. si potest creat ta-  
bellionem sed ipsi soli hoc possunt. mo. et al. tali ratione. Nam  
constat q̄ officii in tabellionis est contra ius commune naturale et  
diuinum q̄ carere sine morte animalis credit sine aliquo  
admiriculo ut nota. de fide instru. c. si. sed cōtra ius naturale no-  
uum vel uetus testamentū uenire propria auctoritate nō licet nā  
si soli principi. l. princeps. ff. de legi. c. prope. ff. de concess. i. b̄.  
Sed hoc fallit scdm cum si princeps cōsuetudo uel lex hanc po-  
testatem alicui concederet. quia tunc possunt qui unq̄ habent ta-  
lem potestatem creare tabellionem. ar. i. C. de manu. liter. et  
c. accedentibus. de concess. p̄tib. Item fallit in regib. hōit. me-  
rum et supremū imperiū scdm eundē inno. sed hoc. de bel. i. auc.  
de tabellio. tenet cōtrariū uidelicet q̄ quilibet superior possit cre-  
are tabellionem suum subditū. allegat hoc in argu. o. ti. §. i. tantū  
haec opinio tenet Guil. de susa. et bar. in l. nec tm̄. §. si. ff. de adop.  
Et allegat talē rationē. nam si solus princeps crearet tabelliones  
ipse solus ab officio amoueret et nō alius. quia illius est priuatio  
eius est concessio. ut in auc. de defen. ciui. §. inter. c. cella. iii. s̄  
carum est q̄ iudices et seruos a principe priuare tabelliones p̄pter  
de iura. ut in auc. de armis. §. si. cella. vi. et in auc. de defen-  
sio. ciui. §. si. uer. sic iubemus. et l. quibus de aure. libro duode-  
cimo. igitur et cetera. Item pro ista opinione uidetur casus in auten-  
tica de de. caso. ciuita. §. idem. C. de sal. mo. l. et prouinciali.

Nr. 4. Tractatus de tabellionibus (Romae. Ioannes  
Bulle. 1479). F. 2a. (verkleinert).

Rodolphus Loeffs de Driell. 6. II.  
1484. F<sup>o</sup>. goth. 282 ff.

Inv. 23211 (II). Kat. 201/121.

Hain - Copinger 2933. Pellechet 2195.  
Campbell \* 284.

<sup>1</sup> Schulte стор. 114 сл.

<sup>2</sup> Hain 2929—2939. Copinger 998—999.

<sup>3</sup> I. Franck. A. D. V., т. 19 (1884), стор. 84—86.

<sup>4</sup> Haebler. Handbuch der Inkunabelkunde, 1925, стор. 174—175.

<sup>5</sup> Aubert. Bibliothèque de l'École des Chartes, т. 51 (1890), стор. 501—505.  
Viollet. Histoire du droit civil français. 3 éd., 1905, стор. 210—211, 218.

<sup>6</sup> Brunet. Manuel de libraire. 5 éd., т. I (1860), стор. 1186—1188. Delisle.  
Bibliothèque de l'École des Chartes, т. 46 (1885), стор. 538—539. Деліль подає опис  
нашого видання (стор. 540).

Розгляд казусів Декреталій, що нале-  
жить каноністові XIII століття Бернар-  
дові Пармському (де Ботоне)<sup>1</sup>. Відомо  
13 видань цього твору, що відносяться  
до XV століття<sup>2</sup>.

Це—одна з небагатьох книг, що над-  
рукував нідерландський друкар Рудольф  
Луффс з с. Дриль (в провінції Гель-  
дерн). Він працював в Лувені в  
1484—1485 pp.<sup>3</sup>.

Ініціали недомальовано.

Оправа старовинна, з дерева та  
грубої шкіри з мідяними застьоб-  
ками. Всередині її обклеїно нероз-  
різаними аркушами старовинного  
календаря in 8<sup>o</sup>, який надруковано  
готичним шрифтом. Цей спосіб  
оправлення, як відомо, є дуже ти-  
повим для старого часу<sup>4</sup>.

Разом з Casus longi оправлено  
Casus breues (див. нижче № 9).

6. Jean Boutillier. Som-  
me rurale Lyon. (Jaques Mail-  
let). 14. XI. 1494. F<sup>o</sup>. goth. 270 ff.

Inv. 24654. Kat. 155/320

Copinger - Reichling 1228. Pellechet  
2794. Proctor 8624.

Reihenfolge der einzelnen Teile:  
Sign. a—ee = F<sup>o</sup> I—CLXXXI. A—  
M. = F<sup>o</sup> I—LXXIII. [F<sup>o</sup> LXXIV (Sign  
N.) fehlt]. AA—BB = 12 f. f. n. num.  
(Table du I livre) N = 4 f. f. n. num.  
(Table du II livre).

Юридичний трактат, в двох кни-  
гах, чинного французького права  
на підставі римських і канонічних  
джерел, звичаєвого права (coutu-  
mes) та судової практики парла-  
ментів. Склад його славетний прав-  
ник Жан Бутильє (номер біля р.  
1395). Трактат має назву Somme  
rurale не тому, що його присвяче-  
но аграрному праву, а тому, що  
його було написано автором на  
селі (в передмісті м. Турне)<sup>5</sup>.

Трактат витримав багато видань  
французькою та фламандською мо-  
вою<sup>6</sup>. Р. 1512 до нього додав ко-  
ментарій правник Jean des Degrez  
(Ioannes de Gradibus), а р. 1603—  
Louis Charondas le Caron.

Друкар—Жак Майє працював в  
Ліоні з р. 1489.

Заголовну літеру на початку I  
книги написано атраментом, без ніяких  
прикрас; на початку II книги заголовної  
літери не зроблено.

Наприкінці книги вклеїно два аркуші  
з рукописним додатком, що відтворює  
відсутню частину тексту II книги (74-ий

аркуш), при цьому переписувач зкопіював паризьке видання Сумми р. 1483 (Hain 3690), що дало привід Губе віднести свій примірник помилково до цього видання.

На вставному аркуші написано: Kupione w Paryżu 1857 r. p. Krużanowskiego. Romuald Hube.

Оправа нова; підчас опрацювання деякі аркуші переплутано.

7. Jus municipale Brunense. s. l. a. et typ. n. [Brunnae. Conradus Stahel et Matthias Preinlein. ca. 1490]. F<sup>o</sup>. goth. Ed. princeps. 168 ff.

Инв. 26652. Кат. 163/51

Hain 11612. Copinger 3381 b. Reichling 576. Voullième: Berlin 636. Schreiber 4805.

Збірник постанов суду шеффенів в м. Брно (в Моравії), який склав у другій половині XIV століття секретар міста Іоганн Гейльнгаузен. Це найперший приклад міського права, що підпало впливові римського права: постанови німецьких шеффенів підперто аргументами, які взято з римсько-канонічної доктрини, і навіть деякі казуси запозичено не з практики суду шеффенів, а з Дигест. Збірник цей мав велике значіння в судовій практиці Богемії та Моравії<sup>1</sup>.

Дане видання є першим. Друге наукове видання цього збірника, зроблене на підставі рукописів і першого видання, належить Ресслеру<sup>2</sup>.

Місця й часу видання та друкаря не зазначено, але шрифтом та папером (водняний знак—висока корона) перше видання можна віднести до відомих брונських друкарів: Конрада Штагеля з Блауберна та Матвія Прейнлейна з Ульма, які працювали в Брно в 1486—1498 рр.<sup>3</sup> Конрад Штагель (Stahl, латиніз. Chalubs) друкував книги з різними компаньйонами в Пассау, в Венеції, в Брно. Він і Прейнлейн перші розпочали в Моравії друкарство; вони надрукували коло 12 книг, переважно церковних. Р. 1499 вони розійшлися, і Прейнлейн почав працювати в Ольмюці. В одному зі своїх видань—в Псалтирі р. 1499 (Hain 13503) Штагель називає себе: de Memmingen

presbyter Augustensis dyoces., де-то священик з Меммінгену Аугсбургської єпархії. Можна гадати, що він навчився друкарському мистецтву у Альберта Кунне фон-Дудерштадт, який працював р. 1475 в Трієнті<sup>4</sup>, а рр. 1479—1515 в Меммінгені<sup>5</sup>.

В тексті (Bl. 137 a) уміщено дереворит—Arbor consanguineitatis, копію деревориту, який зустрічається в виданнях: Ioannes Andreae. Arbor consanguineitatis. (Hain 1020, Schreiber 3270,2) і Isidorus Hispalensis. Etymologiae. (Hain 9273, Schreiber 4266)—Augsburg. Günther Zainer. 1472. На іншому аркуші (Bl. 140 a)—Affinitatis arbor.

Першу заголовну літеру R розмальовано сірою та зеленою фарбою і золотом з великою розкішю. Червоною та синьою фарбою зроблено ініціали.

На першому аркуші (Bl. 1 b) написано: Romuald Hube; на другому (Bl. 2 a) і на передостанньому (Bl. 167 b): Ex libris Adami Dores. 1660.

Оправа старовинна, деревляна, обтягнена тисненою шкірою з літерами С. В., з мідяними кутами, прикрасами та застібками.

Про це своє придбання Губе писав історикові слов'янського права В. А. Мацєвському (29. VIII.1858): „W tych dniach otrzymałem exemplarz bardzo rzadkiego dzieła Morawskiego, obejmującego w sobie tak zwany Zbiór sententiarum Scabinorum Brunensium. Jest to druk z końca 15 wieku i znanych obecnie tylko kilka exemplarzy tego dzieła. Nabyłem go w Paryżu“<sup>6</sup>.

Крім десятка примірників, що переховуються по різних бібліотеках Чехії<sup>7</sup>, можна відзначити примірники Національної Бібліотеки в Відні (кол. Hofbibliothek), Державної Бібліотеки в Берліні та Бібліотеки Кембриджського Університету<sup>8</sup>.

8. Часословець. Краковъ. Свайпольть Фіоль. 1491. 4<sup>o</sup>. Кирил. 384 ff.

Инв. 42082. Кат. 24/177.

И. Каратаевъ. Описаніе славяно-русскихъ книгъ, напечатанныхъ кириловскими буквами. Спб., 1883. (Сборникъ Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности

<sup>1</sup> O. Stobbe. Geschichte der deutschen Rechtsquellen. I. (1860), стор. 525—528. E. Ott. Beiträge zur Rezeptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern. 1879, стор. 174 сл.

<sup>2</sup> Rössler Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren. Bd. II. Die Stadtrechte von Brünn. 1852. Збірник уміщено також в Jireček. Codex juris Bohemici, t. II, p. 4 (1898), стор. 26-287.

<sup>3</sup> K. Steiff. A. D. V., т. 54 (1908), стор. 433-434. E. Voullième стор. 133-134.

<sup>4</sup> Йому належить перша надрукована в Австрії книга. E. Langer. Bibliographie der oesterreichischen Drucke des XV und XVI Jahrhunderts. 1 Bd., 1 Heft (1913), стор. 1—4. Voullième стор. 161.

<sup>5</sup> Kelchner. A. D. V., т. 5 (1877), стор. 450. Voullième стор. 117.

<sup>6</sup> В. А. Францевъ. Изъ переписки В. А. Мацєвскаго съ русскими учеными. 1901, стор. 39—40.

<sup>7</sup> Rössler, стор. XLVI. Schubert. Zentralblatt für Bibliothekswesen. т. 16 (1899), стор. 226.

<sup>8</sup> Copinger. III, p. 512.

И. Академіи Наукъ, т. XXXIV, № 2), № 2, стор. 4—7.

*Von 384 nur 224 gesonderte Blätter ohne Anfang und Ende.*

Часослов-одна з перших книг церковно-слов'янською мовою, яку надруковано кирилицею в друкарні славетного Свайпольта Фіоля (пом. р. 1525), що працював в Кракові р. 1491<sup>1</sup>.

Розрізнені 224 аркуша, без початку та кінця, переховуються в папці разом зі старовинними деревляними, обтягнутими шкірою, оправами.

Примірник купив Новоросійський Університет 6 травня р. 1878 у селянина Данила Підлегаєва, який придбав його у колекціонера Тихоцького.

9. Michael de Dalen. Casus breves Decretalium, Sexti et Clementinarum. Argentorati. s. typ. n. [Georg Husner]. 15. VI. 1485. F<sup>o</sup>. goth. 106 ff.

Інв. 23311 (I). Кат. 201/121.

*Hain 4660. Proctor 595. BMC I p. 133<sup>2</sup>. Voullième: Bonn 313, Berlin 2405, Trier 1501. Günther: Leipzig 2660. Collijn: Uppsala 1036, Stockholm 714.*

Сумарний виклад змісту Декреталій, *liber Sextus*<sup>3</sup> і *Клементин*<sup>4</sup>. Відомо 6 видань цього твору, що відносяться до XV століття<sup>5</sup>. В першому з них, що вийшов у Кельні р. 1476 (*Hain 4657, Voullième: Köln 788*), наприкінці книги згадано автора твору: *magister Michael de Dalen in iure canonico licentiatu expertissimus inque venerabili curia Coloniensi causarum advocatus peritissimus*<sup>6</sup>.

Друкаря не згадано. Характером шрифту видання треба віднести до стразбурзького друкаря, якого умовно називають друкарем Іордана (*Drucker des Jordanus*) — за виданням *Jordanus de Quedlinburg* († 1380). *Sermones de tempore. 1483 (Hain 9438)*. В останній час Вульєм на підставі порівняння шрифтів стотожнив цього друкаря з Георгом Гуснером і таким чином заповнив ту

прогалину в діяльності Гуснера, яка приблизно збігалася з роками роботи друкаря Іордана<sup>7</sup>. Георг Гуснер, з професії золотар, працював в Стразбурзі, яко друкар, з р. 1473 до 1505, спочатку з відомим майнцьким кліриком Іоганом Беккенгаубом, а з р. 1476 — самостійно<sup>8</sup>. Ініціалів не домальовано.

Вгорі аркушів дописано числа, що показують, до якої книги Декреталій відноситься виклад.

Оправлено разом з *Casus longi* (вище № 5).

10. *Euangelia et epistolae per anni circulum lingua illyrica emendata per fratrem Bernardinum Spalatensem. Venetiis. Damianus de Gorgonzola Mediolanensis. 12.III. 1495. 4<sup>o</sup>. goth. Ed. princeps.*

Інв. 14933. Кат. 24/178.

*104 Bl. Sign. a<sup>s</sup>—n<sup>s</sup>. gez. [I] II—CIII. 41 Z. Typen: goth. Mit Kolummentitel, Init. u. Lomb. Schwarz und rot gedruckt.*

*Bl. 1 fehlt. Bl. 2a m. Sign. a II rot: Incipit vulgarifacio dalmatica epistolarum. ч euangeliorum. || atque prephacionum. ч benedictionum: continencium in missali. || ... Sign. b. Schwarz: ti. duub sueti schodechi. i pribuvayuchi suarhu gneg. to vest on. || ... Endet Bl. 104 (n 8) b, Z. 32 rot: Euangelia ч epistole cum prephationibus ч benedictionibus per || anni circulum. In lingua ylliricha feliciter expliciunt: Emenda || ta ч diligenter correcta per fratrem Bernardinum spalatensem: || Impreffum Venetiis per Damianum mediolanensem. Anno. d. || MCCCXCV. die XII. martii.*

Читання Євангелії та Апостола на весь церковний рік в римсько-католицькому міссалі, в перекладі (з латинської мови) на т. зв. чакавську говірку сербо-хорватської мови.

Дане видання є першим; друге вийшло р. 1543 та третє — р. 1586.

Наукове видання пам'ятки (за текстом першого видання) зробив Т. Маретич р. 1885 і надрукував в Трудах Південно-Слов'янської Академії Наук в Загребі

<sup>1</sup> Найновіше зведення біографічних даних про Фіоля та літературу про нього подають *Monumenta Poloniae typographica. vol. I. Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum, ed. Joannes Ptasnik. Leopoli, 1922, стор. 10—22. П. М. Попов. Початки друкарства у слов'ян. Київ, 1924, стор. 5—9. І. Огієнко. Історія українського друкарства. т. I. Львів, 1925 (Збірник філологічної секції Наукового Т-ва ім. Шевченка т. XIX-XXI), стор. 7—11. (рец. А. Brückner *Zeitschrift für slavische Philologie*, т. III, 1926, стор. 233-234).*

<sup>2</sup> В Каталозі Британського Музею за автора твору помилково зазначено папу Григорія IX, якому належить лише збірник Декреталій.

<sup>3</sup> Таку назву має збірник папських декретів, які опублікував р. 1298 папа Боніфаций VIII та що є продовженням п'ятох книг Декреталій Григорія IX. *Libri VI-us* в свою чергу поділяється на п'ять книг.

<sup>4</sup> Збірник декретів, що склав папа Клімент V та опублікував Іоан XXII р. 1317.

<sup>5</sup> *Hain 4657—4662.*

<sup>6</sup> *Stintzing* стор. 67—69. *Schulte* стор. 492, прим. 2.

<sup>7</sup> *Voullième. Zentralblatt*, т. 32 (1915), стор. 309 сл.

<sup>8</sup> *I. Franck. A. D. B.*, т. 13 (1881), стор. 456-458. *Voullième. Die deutschen Drucker*, стор. 149.

під заголовком: Лекціонарій Бернардина Сплечанина<sup>1</sup>.

Власне, ченець Бернардин з м. Спліта (Спалато) був не автором, а редактором перекладу. Він користувався працями різних перекладачів; це видно з того, що один і той самий уривок уміщено іноді в різних місцях, але текст уривку не однаковий<sup>2</sup>.

Друкар—Даміано де Горгонцола, міланець, що працював в рр. 1493—1495 в Венеції, а р. 1500.—в Перуджі.

Дана книга є першою південно-слов'янською книгою, яку надруковано латиницею; до цього часу південно-слов'янські книги друкували глаголицею (Венеціанський міссал р. 1483) або кирилицею (видання р. 1493: Часослов, який надруковано в Венеції, та Осьмогласник, який надруковано в Чорногорії)<sup>3</sup>.

На книзі є нотатки, хрести та плями від воску. Напочатку книги витравлена нотатка: *Iste liber pertinet ad locum...*

Оправа нова.

Примірник з бібліотеки славіста Андрія Кухарського (1795—1862), яку р. 1865 Новоросійський Університет придбав у вдови Кухарського. Кухарський знайшов цей примірник під час своєї подорожі по Далмації р. 1829 на Кварнерських островах<sup>4</sup>.

Крім примірника, що належить Одеській Ц.Н.Б., до останнього часу було відомо лише два примірники цієї книги: один належить гімназії в м. Задарі (Зара), а другий—Терсатському монастиреві біля м. Реки (Фіуме). Терсатський примірник немає перших 56 аркушів, а задарський немає 1, 44 та 45 аркушу. Таким чином одеський примірник був єдиний повний<sup>5</sup>; в ньому нема лише заголовного аркушу, якого нема також і в інших примірниках. За відомостями Комісії G.W., примірники цього видання є ще в Дубровнику (Рагузі)—в Бібліотеці Іезуїтів і в Оксфорді—в Keble College.

11. Ioannes Petrus de Ferrariis. *Practica iudicialis. Venetiis. Ioannes de Colonia et Vindelinius de Spira. 1473. F<sup>o</sup>. goth. Ed. princeps. 250 ff.*

Інв. 26080. Кат. 155/525.

*Hain\* 6986. Pellechet 4771. Proctor 4050. BMC. V. p. 163. Voullième: Trier 1813.*

Збірка формулярів для позивів та процесуальних дій з поясненнями, які належать докторові прав де Ferrariis, що походить з Парми; р. 1389 він був за професора в Павії. Цю працю автор розпочав р. 1400, щоб відзначити народження сина, та закінчив коло р. 1414. Твір, який автор призначив для повірених і нотарів, досяг надзвичайної популярності: він витримав велику кількість видань аж до XVII століття (до XV століття відноситься 15 видань)<sup>6</sup>, його було перекладено німецькою мовою та за свою достойність він дістав назви „*Practica aurea*“.

Дане видання звичайно вважають за перше<sup>7</sup>; у всякому разі це перше датоване видання.

Друкарі—Іоан Кельнський та Вендель Шпейерський, брат і спадкоємець фірми Іоана Шпейерського, що заснував у Венеції першу друкарню<sup>8</sup>; вони працювали разом у Венеції в 1472—1473 рр.<sup>9</sup>

Ініціалів не зроблено. Аркуші перенумеровано від руки римськими числами. Є приписки за змістом книги.

На першому аркушеві нотатка: „lib fr̄m sn<sup>o</sup> crus d' Embrun ex donone mgr̄i Ioh. Kerkchoff mri Embrunn r et cotinet' i eo nova practica Johis Petri de Ferrariis doc legu“.

Таким чином у свій час магістр Іоан Кірхгоф подарував цей примірник братії (бенедиктинського) монастиря Св. Хреста в Ембрені.

Оправа старовинна, деревляна, обтягнена шкірою з мідяними застібками.

<sup>1</sup> T. Maretič. *Lekcionarij Bernardina Splječanina po prvom izdanju od god. 1495—Djela Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti (Opera Academiae Scientiarum et Artium Slavorum meridionalium)*, кн. V, Zagreb, 1885.

<sup>2</sup> Maretič стор. X—XIV.

<sup>3</sup> П. М. Попов стор. 9—10. Про мову Лекціонарія Бернардина і двох інших лекціонарів (Задарського і Дубровницького) див. Rešetar *Primorski lekcionari XV vijeka—Rad Jugoslavenske Akademije*, кн. 134 (1898), стор. 80—160, кн. 136 (1898) стор. 97—199.

<sup>4</sup> Šafarik. *Geschichte der südslavischen Literatur*, her von J. Jireček. II. *Geschichte der illirischen und kroatischen Litteratur*. Prag., 1865, стор. 196. В. А. Францевъ. *Польское славяновѣдѣніе*. Прага, 1906, стор. 467—468.

<sup>5</sup> Для наукового видання Maretiča, на прохання останнього, проф. Новоросійського Університету А. А. Кочубинський перевів порівняння відповідних аркушів другого видання з 44 і 45 аркушом першого видання, які є лише в одеському примірникові—Maretič, стор. V—VI.

<sup>6</sup> Hain 6984—6996. Copinger 2464—2466.

<sup>7</sup> Savigny т. VI, стор. 483. Bethmann-Hollweg т. VI, стор. 255—257. Іншої думки Schulte т. II, стор. 294

<sup>8</sup> Franck A. D. V., т. 14 (1881), ст. 472—475. Marzi стор. 530—531. Brown стор. 3—9. Fumagalli стор. 455—456.

<sup>9</sup> Fumagalli стор. 456. De Vinne стор. 68—70.



Incipit vulgarizatio dei nate a epistolarum. z euangeliorum.  
atque prebacionum. z benedictionum: continendum in missali.

Dominica prima de aduentu. Creuge pistule blarenoga  
paula apostola kerunglianom.

**B**

ra. o. Inauebidavrine iest iure nam odo ma usta  
tulle: z sada stanouito buye yest nate spalenge negos-  
mo nero au: Noeb mimala yest. adan sege pribiral:  
Oduarsimo zaro odnat dila od tamnoiti iobucimose  
uon usge od iustioiti: tgeboda udan pocteno budemo  
boditi: Neugidenyu. ni upreyu Neuleranyu necistochie ise poc-  
tenya. ne uprigonaranyu od tarzbe inenaidosti: Da obucitesse  
gospodinom vucharitom. Pauidonange ineto. euangel. poluci

O. Dno vrine. Rece yus uenikom siogim Budu zlamenya  
vimen. i. uniseu. i. usus lab: anazemgluxalost gliurich. i. ci-  
chia straba bucenya morschoga i ualof labnuchi gliurich. i. od straba  
yeechanya: eba bore priti suarbu. slega lura: yere crup: zeb-  
che borese gamiti Itada bore uiditi suia bozyega greauchine  
chublasta uelichom iuenzastuom: Oua ugutinu. chadase poc-  
nu emiti. pogledagte yusduiguite glauie uasce. gerefe pribliuge  
zdechupglessge uasse: yrece guimpituchouu: Engte smochuu.  
vna gang stabla: chada iure poeignu danati isiebe plod: znate da  
blizu y. stitro: z achouuy kada vndere uiditi ona dalle cine suayre  
da blizu yest craglestino bozge: Ugutinu gonoru vam danemy-  
nee narod ouij doctesse ssacha neshuarsser: Nebo zemglia bochie  
pomaguchari. daryei moye nechie pomaguchau.

Dominica secunda de aduentu. Creuge. p. b. p. a. kerunglianom

Ratyo lva godire pyiana yest. nana s nanch pifana yest. da  
B p uitarpgleugny po utucensy od pillam. budemo ufange  
miri Bog ugutinu od uitarpglenya y od utuenya: day nam znate  
yednoma idrugym poyukaritu da yedimo yednimi usi. budete  
ctouati boga y orea gospodmanascega isukarita. Zato priginu gi-  
telle moyu iobom kacou. isge y isukarist priyal upoctengit bozyem:  
Benora ugutinu da yest byl y isukarist oblitritegl zalkong od o br-  
soumy. i. cichia gutine bozge. napouaryenge obitronanye tarac  
Anrodi ugutinu: zamilofardya da ctuyim boga kaetopye  
no yest: Zato sponuam. z budu tebi v narodih gospodine: gur-  
momu budat kanti: z vobchie gonoru. zleschelle naroda spon-  
kora gnegorym: z vobchie uaspreid nashie kharo. z godu vami  
yue icite gnega. sponuam: z napei nashya receci. Dunde choren z

12. Festa et ordo terminorum sacri palatii apostolici. s. l. a. et typ. n. [Romae. Ioannes Gensberg vel Ioannes Schurener de Bopardia. ca. 1474]. 4<sup>o</sup>. Ant. 4 ff.

Инв. 27828. Кат. 155/1438.

Copinger 2478 (I). Proctor 3502. BMC IV. p 51.

Реєстр святкових днів і процесуальних термінів, яких дотримується папський суд.

Часу та місця видання, а також і друкаря не зазначено, але шрифтом видання відносяться до Іоана Генсберга, який працював у Римі в 1473—1474 рр.<sup>1</sup>, або до Іоана Шуренера з Бопарду (в Рейнській країні), який працював у Римі в 1474—1478 рр.<sup>2</sup>.

Є приписки за змістом книги.

На вставному аркушеві написано: *jedin z naidawniejszych drukow Rzymskich*. fr. 16. R. Hube.

Оправа нова.

Крім примірника Одеської Ц.Н.Б. відомо ще примірник Британського Музею.

13. Formularium diversorum contractuum secundum stilum et modum Florentinum. Florentiae. Franciscus de Dino, s. a. [ca. 1487]. F<sup>o</sup>. Ant. 192 ff.

Инв. 12738 Кат. 155/1229.

Hain-Reichling 7269. Pellechet 4867. Günther: Leipzig 1060.

Zuerst Text, dann folgt die Tabula. Titelblatt (Hain f. I a. Reichling f. 4a) und Bl. 4 mit Sign. a IIII fehlen.

Збірник формулярів, контрактів та інших юридичних актів, що склав доктор прав, ім'я якого не згадано, відповідно до судової практики Флоренції<sup>3</sup>.

Відомо 8 видань цього збірника, що відносяться до XV століття<sup>4</sup>.

Друкар—Франческо ді Діно (de Jacopo, de Rigoletto), який працював в 1478—1480 рр. в Неаполі, а в 1481—1482 і 1487—1497 рр. у Флоренції<sup>5</sup>.

Часу друку книги не зазначено, але ж в першому зразковому формуляріві згадується р. 1483.

Першу заголовну літеру написано

атраментом; атраментом також зроблено рубрики, але не всюди.

Є приписки за змістом книги.

На аркушеві, який вставлено перед текстом, написано: Romuald Hube  $\frac{10}{6}$  58.

Kupione u Duranda w Paryżu.

Оправа нова.

14. Formularium instrumentorum ad usum curiae Romanae. s. l. a. et typ. n. [Basileae. Michael Wenssler. ca. 1480]. F<sup>o</sup>. min. goth. 125 ff.

Инв. 25303. Кат. 155/1280.

Hain-Copinger\* 7276. Pellechet 4871. Proctor 2769. BMC III p. 727. Voullième: Berlin 1612. Günther: Leipzig 1915. Collijn: Uppsala 557, Stockholm 423.

Збірник формулярів різних юридичних контрактів і процесуальних дій, складених в абетковому порядку за назвами актів, відповідно до практики римського церковного суду<sup>6</sup>. В зразках актів згадуються папи: Євген IV (1431—1447) та Микола V (1447—1455), а наприкінці книги—р. 1467, четвертий рік понтифікату Павла II (1464—1471).

Відомо 19 видань цього збірника протягом 1474—1516 рр.<sup>7</sup>. З них 17 відносяться до XV століття<sup>8</sup>.

Раніш це видання помилково відносили до р. 1479, до м. Меммінгену та до друкаря Альберта Кунне. Тепер його приписують Міхелю Венслерові, якого згадано наприкінці книги: Michael de Dalen. Casus summarii Decretalium, Sexti et Clementinarum (Hain 4658), яку надруковано тим самим шрифтом, що й Formularium instrumentorum<sup>9</sup>.

Міхель Венслер, страсбурзького походження, учився в Базельському Університеті, де він імматрикулювався 1 травня р. 1462. Він працював в 1474—1491 рр. в Базелі, в 1492—1493 рр. в Клюні, в 1493—1494 рр. в Маконі<sup>10</sup> і в 1494—1495 рр. в Ліоні<sup>11</sup>.

Ініціали і рубрики зроблено червоною і синьою фарбою; від руки римськими цифрами перенумеровано аркуші.

Є приписки за змістом книги. На останньому порожньому аркуші написано новий формуляр.

Оправа старовинна шкіряна.

<sup>1</sup> Marzi стор. 521.

<sup>2</sup> Steiff A. D. B., т. 33 (1891), стор. 82—83. Marzi l. c.

<sup>3</sup> Stintzing стор. 313—315.

<sup>4</sup> Hain 7267—7269, 7271—7274. Copinger 2558.

<sup>5</sup> Fumagalli стор. 138.

<sup>6</sup> Rockinger. Ueber Formelbücher, 1855, стор. 90—91, 187.

<sup>7</sup> Stintzing стор. 315—317.

<sup>8</sup> Hain 7275—7290. Copinger 2257.

<sup>9</sup> Vict. Scholderer. Mich. Wenssler and his press at Basel—Library, III s. vol. III (1912 July), стор. 289—291. BMC III p. 727.—Voullième: Berlin 365, 7 (Zentralblatt, Beiheft 45, стор. 6). Burger-Voullième. Monumenta Germaniae et Italiae typographica. 10—11 Lief. 1913, Taf. 230.

<sup>10</sup> H. Gloria. Le premier imprimeur Mâconnais—Michael Wenssler de Bâle. Mâcon. 1877.

<sup>11</sup> H. HARRISSE. Les premiers incunables bâlois es ses dérivés—Nachrichten der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, phil.-hist. Klasse, 1901, стор. 361—362. V. Scholderer стор. 283—321. Voullième. Die deutschen Drucker, стор. 19—20.

15. Gerardus de Harderwijk. Reparationes seu epitomata naturalis philosophiae Aristotelis. Coloniae. Henricus Quentell. 29. II. 1496. 4<sup>o</sup>. goth. 340 ff.

Інв. чужоз. 4031.

Hain\* 8362. Copinger. 204=2894. Pellechet 5064 a. Proctor 1333. BMC I p. 285. Voullième: Köln 441, Berlin 967,8, Trier 656. Günther: Leipzig 738. Wislocki: Kraków p. 217—218. Collijn: Uppsala 585. Schreiber 4093.

Reihenfolge der Signaturen: a—z, aa—bb, A—F, aa—kk, Aa—Kk, a—g.

Виклад натурфілософських творів Аристотеля за Альбертом Великим, що належить Герардові з Гардервейка (в нідерландській провінції Гельдерн) mag. artium і lic. teol., професорові та регентові Bursa Laurentiana в Кельні, а потім професорові та ректорові Кельнського університету (пом. р. 1503). Це один з останніх перед Реформацією представників схоластичної філософії, до того ж ще й альбертинського напрямку, що панував в Bursa Laurentiana, тоді як в Bursa Montana в тому ж Кельні переважав томиський напрямок<sup>1</sup>.

Книга (340 арк.) складається з таких шести частин:

I Sign. a—b (134 арк.)—Physica.

II aa—bb (10 арк.)—Errata physicorum (виправлені друк. помилки).

III Aa—Kk (60 арк.)—De anima.

IV A—F (36 арк.)—De coelo et mundo.

V aa—kk (58 арк.)—De generatione, corruptione, meteororum.

VI a—g (42 арк.)—Parva naturalia (de sensu, memoria, somno, longitudine et brevitate vitae).

Ці частини в примірниках, що належать різним бібліотекам, розташовано в неоднаковому порядку. Наведений вище порядок має місце в примірникові Національної Бібліотеки в Парижі (Pellechet 5064). Порядок частин в примірникові Одеської Ц.Н.Б. такий: I, II, IV, V, III, VI.

Друкар—Генрих Квентелль походить з Страсбургу (пом. коло р. 1501). Заснована ним коло р. 1479 фірма проіснувала в Кельні приблизно півтора століття. Йому належить 400 видань, що відносяться до XV століття<sup>2</sup>.

В книзі (напочатку творів: Physica, de generatione, de anima) є три однакових дереворити, що виображають вчителя на

катедрі та чотирьох учнів, з написом Albertus Magnus cum discipulis suis (на першому деревориті: cū discipulis, на другому та третьому—cum discipulis)<sup>3</sup>.

Такі гравюри були надзвичайно розповсюджені; вони призначалися для оздоблення заголовних аркушів ряда одноманітних шкільних підручників<sup>4</sup>. Напис на таких гравюрах друкувався пересувними літерами, згідно з потребою: Versor, — Aristoteles, — Albertus Magnus cum discipulis suis; іноді місце для напису залишалось порожнім. Даний дереворит зустрічається в 30 виданнях Генриха Квентелля на протязі між 1495—1499 pp.<sup>5</sup>

Початок книги є в двох варіантах. Примірник Одеської Ц.Н.Б. відноситься до того варіанту, що й Hain\* 8362, Voullième: Köln 441, Pellechet 5064 a (Бібліотека Мазаріні в Парижі), BMC I p. 285 і примірник Держ. Публічної Бібліотеки в Ленінграді (IX. XVIII. III. 23).

Червоною фарбою розмальовано на першому та другому аркушеві початкові літери та дереворит.

Є шість витравлених нотаток про власників книги. Є приписки за змістом книги. На вільному аркушеві (298 а) схематично виображено людське тіло та дано пояснення про органи почувань. На останньому вільному аркушеві (340 а) напис червоною фарбою: Iste liber emptus ano dni 1499 pro floreno<sup>6</sup>, а поверх цього напису виписано чорним атраментом докладні заголовки двох книг: Andreas Schoneus Glogoviensis, artium mag. et philos. dr. Alberti Magni Archiepiscopi Ratisponensis Summa philosophiae naturalis in 5 tractatus distributa. Cracoviae. 1587 і Petrus Drogoszewski, ord. praed. Tarza wiary. Varsaviae. 1703.

Оправа старовинна, дерев'яна, обтягнута шкірою, з мідяною застібкою. На зворотньому боці першої покришки оправи Ex libris: образ Богоматері з написом S. M. Keuler.

Примірник придбано Одеською Ц.Н.Б. р. 1925 у приватної особи.

16. Hostiensis [Henricus de Segusio]. Summa super titulis Decretalium per Petrum Ablignanum emendata. Venetiis. Leonardus Wild de Ratisbona für Thomas de Tarvisiis. 1480. F<sup>o</sup>. goth. 406 ff.

<sup>1</sup> Reusch A. D. B., т. 10 (1879), стор. 593.

<sup>2</sup> Merlo A. D. B. m. 28 (1888), стор. 37-38. Voullième. Der Buchdruck Kölns bis zum Ende des XV Jahrhunderts. Bonn. 1903. (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, XXIV), стор. XLIV—XLVI. Die deutschen Drucker, стор. 50.

<sup>3</sup> W. L. Schreiber und Paul Heitz. Die deutschen „Accipies“ und Magister cum discipulis—Holzschnitte als Hilfsmittel zur Inkunabelforschung. Strassburg. 1908 (Studien zur deutschen Kunstgeschichte, Heft 100), nr. 56 (стор. 48—49).

<sup>4</sup> Haebler. Handbuch, стор. 98—99.

<sup>5</sup> Voullième. Buchdruck Kölns, стор. L—LI.

<sup>6</sup> Цю ціну для книги такого розміру в дану добу слід визнати нормальною, Порів. Haebler. Handbuch, стор. 151—154.

Інв. 23206. Кат. 201/91.  
Hain\* 8963. BMC V p. 265.  
Bl. 397 m. Sign. dd 2 fehlt.

Трактат про Декреталії в п'ятьох книгах, якого складено на підставі джерел і літератури канонічного та римського права і на підставі судової практики, — твір каноніста Генріха з м. Сузи (пом. р. 1271), відомого під ім'ям Hostiensis, тому що він був кардиналом-єпископом Остії. Він сам подає історію свого твору, який він написав, коли ще не був єпископом. Рукопис згорів, і автор відновив свій трактат, коли був за архієпископа м. Ембрана. Summa Hostiensis мала ще назву Summa Archiepiscopi—за саном автора та Summa Aurea за її видатну вартість. Автора називали pater canonum, fons iuris, monarcha iuris, stella, lumen lucidissimum decretorum<sup>1</sup>.

Редактором цього видання Сумми був правник з м. Брешії П'єтро Альбін'яно. Попереду видання уміщено його листа до патріярха Венеції Мафео Герардо. Видання кінчається обміном листів поміж двома правниками м. Брешії: Тоніно Гірело та П'єтро Альбін'яно.

Видавець—купець пахощами: Томмазо з Тервізо.

Друкар—Леонард Вільд з Регенсбургу, що працював у Венеції. Після нього залишилось 9 видань, що припадають на 1478—1481 рр. Він називає себе magister, але невідомо, чи означає це його становище, як майстра, чи наукову ступінь<sup>2</sup>.

Першу заголовну літеру не намальовано. Рубрики та ініціали зроблено червоною та синьою фарбою.

Вгорі аркушів додруковано титули (шрифтом Antiqua).

На вставному аркушеві написано: fr. 30. R. Hube.

Оправа старовинна, з білої шкіри, з тисненими прикрасами: дві смуги з поєдених виображень жінок. Виображено: Lucretia з мечем в грудях, Justicia—з мечем на плечі, Prudencia—зі свічадом, Suavitas—з квіткою у руці.

17. Huginus. Poeticon astronomicum liber. Venetiis. Erhard Ratdolt de Augusta. 22. I. 1485. 4<sup>o</sup>. Ant. 56 ff.

Інв. 12124. Кат. 118/15.

Hain-Copinger\* 9063. Proctor 4398. BMC Vp. 289. Voullième: Bonn 581, Berlin 3798,

Trier 1886. Günther: Leipzig 3605. Collijn: Uppsala 742, Stockholm 547.

Твір про зоряні міти та виображення сузір'їв, який складено головним чином за Ератосфеном та Аратом. Він був дуже популярним в середні віки<sup>3</sup>. Автор твору Гігін жив, мабуть, в I або II столітті після Р. Х., але його не можна отожнювати, як це робилося раніше, з граматиком С. Julius Huginus, вільновідпущеним імператора Августа, що завідував Палатинською бібліотекою<sup>4</sup>.

Книгу надрукував друкар-художник Ергард Ратдольт з Аугсбургу, якого називали захисником і батьком математиків, тому що він прославився своїм виданням Евкліда (1482)—першої друкованої книги з математичними кресленнями (Hain 6693). Ратдольт відомий багатьма своїми новинами. Астрономічні книги з виображеннями об'єктів зоряного неба були спеціальністю його венеціанської друкарні<sup>5</sup>. Він працював у Венеції в 1476—1486 рр., а потім повернувся на батьківщину, в Аугсбург, де почав друкувати, головним чином, богослужбові книги (пом. коло р. 1528)<sup>6</sup>.

В книзі є схема небесної сфери та 47 дереворитів з фігурами сузір'їв та планет<sup>7</sup>.

Деякі ініціали (litterae florentes) розмальовано золотистою фарбою. На останній сторінці (57b) написано вірша, який читається однаково зпочатку та з кінця: Sator Arepo tenet opera rotas.

На вставному аркушеві написано: „Імператорському Новоросійському Університету. Николай Мурзакевичъ. 1-го мая 1865 г.“

Оправа з білої шкіри.

Книгу подарував бібліотеці відомий історик Микола Ничипорович Мурзакевич (1806—1883), Директор Рішельєвського Ліцею та Віце-Президент Одеського Товариства Історії та Старовини.

18. Impedimenta susceptionis ordinum et executionis officiorum ipsorum. s. l. a. et typ. n. [Romae: Ioannes Gensberg vel Ioannes Schurener de Bopardia. ca. 1474]. 4<sup>o</sup>. Ant. 3 ff.

Hain-Reichling 9167. Copinger 2478 (II) Proctor 3503. BMC IV p. 51.

Рєєстр перешкод для висвяти на духовні посади та для відправ літургійних.

<sup>1</sup> Schulte, II, стор. 123 сл.

<sup>2</sup> Steiff A. D. B., т. 42 (1897), стор. 489—490. Marzi стор. 540.

<sup>3</sup> M. Schanz. Geschichte der römischen Literatur (Iw. Müllers Handbuch. Bd. VIII), II. I. 3 Aufl., 1911, nr. 348, стор. 519—522.

<sup>4</sup> Schanz, nr. 350, стор. 525—526. Teuffel. Geschichte der römischen Litteratur. Bd II, 6 Aufl., 1910, nr. 262, стор. 145, 147—149.

<sup>5</sup> Brown стр. 30 сл. I. R. Redgrave. Erhard Ratdolt and his work at Venise. London, 1894 (Illustrated Monographs issued by the Bibliographical Society, I). De Vinne стор. 85—87.

<sup>6</sup> I. Braun. A. D. B., т. 27 (1888), стор. 341—343. Voullième. Die deutschen Drucker, стор. 13.

<sup>7</sup> 12 виображень уміщено в Essenwein. Holzschnitte des 14 u. 15 Jahrhunderts im Germ. Museum zu Nürnberg. 1875, Taf. 106—107.

Місце та час видання, а також друкаря не зазначено, але за шрифтом видання відносять до Іоана Генсберга або Іоана Шуренера (пор. вище № 12).

На вставному аркушеві написано: fr. 4. R. Hube.

Оправа нова.

19. *Jodocus. Vocabularium utriusque iuris. Norimbergae. Antonius Koberger. 4. IX. 1481. F<sup>o</sup>. min. goth. 112 ff.*

Інв. 25304. Кат. 167/162.

*Copinger 6361. Proctor 2006. BMC II p. 420. Voullième: Bonn 1224, Berlin 1677, Trier 1011. Günther: Leipzig 2017. Collijn: Uppsala 1502.*

*Ohne die letzten Worte des Korrektors: Protestatur huius operis director etc.*

*Leere Bl. 1 u. Bl. 112 fehlen.*

Словник юридичних термінів, що мав величезне значіння разом з іншими популярними юридичними творами за доби рецепції римського права<sup>1</sup>.

Рукописи цього твору мають епілог, якого нема в друкованих виданнях. Епілог називає автора: *per me Jodocum decretorum doctorem*. Цей *Jodocus* (*Jost*) був доктором декретів, ц. т. канонічного права в Ерфурті<sup>2</sup>. Дату його твору визначає присвята трьом баденським маркграфам: Іоанові, Георгові та Маркові, коли вони починали вивчати юриспруденцію; ці князі іматрикулювалися в Ерфуртським університеті 30 червня 1452 р.<sup>3</sup>.

Популярність словника цілком виключна. До XV століття відносять щось-із 18 видань<sup>4</sup>. За 50 років, з р. 1473 до р. 1523, словник витримав 52 видання, а всього—73 видання, з яких перше датоване відноситься до р. 1476, а останнє—до р. 1622<sup>5</sup>.

Дане видання належить „князеві друкарів“—книгареві та друкареві Антонові Кобургерові в Нюренберзі (пом. р. 1513). В період з р. 1471 до 1513 він видав до 250 книг; головним чином—це Біблія та схоластичні твори<sup>6</sup>.

Деякі примірники цього видання, напр., примірник Британського Музею<sup>7</sup>, після

субскрипції друкаря мають ще зауваження коректора: *Protestatur huius operis director. allegata nō uti iurista perlustrasse: sed tanq[uam] theologie alumnus ex orthogravia et gramatica positiva q[uam] plura emendasse. qua emulorum ora compescere arbitratus est.*

В примірникові Одеської Ц.Н.Б., так само, як і в примірникові Бібліотеки кол. Київського Університету<sup>8</sup>, цього додатку від коректора нема.

Ініціалів не домальовано. Червоною фарбою зроблено рубрики та відзначено початки окремих статтів і цитат.

На аркушеві, який вклеїно перед текстом, написано р. 1856. fr. 30 w Paryżu—R. Hube.

Оправа нова.

Тепер подібний примірник (в пергаментовій оправі) антиквари оцінюють в 480 марок<sup>9</sup>.

20. *Der richterliche Klagspiegel. Ein neu geteuscht Rechtbuch gezogen aus Geystlichen und weltlichen Rechten. s. l. a. et typ. n. [Augsburg. Peter Berger. ca. 1488]. F<sup>o</sup>. goth. 174 ff.*

Інв. 24115. Кат. 155/1022.

*Hain 3728. Voullième: Berlin 320, Trier 48. Günther: Leipzig 35.*

Найраньший та найдокладніший виклад римського права німецькою мовою. Належить невідомому авторові; правдоподібно, що його написано в першій половині XV століття<sup>10</sup>.

Згодом приписувався помилково славетному страсбурзькому правникові—гуманістові Себастьянові Брантові (1458—1521), який видав цей твір р. 1516 під назвою *Klagspiegel* разом з *Laienspiegel* Ульріха Тенглера<sup>11</sup>.

Твір складається з двох трактатів: перший присвячено цивільному праву, а другий—карному праву та процесові. За підвалину до першого покладено твір італійського правника першої половини XIII століття *Roffredi Epiphani*<sup>12</sup>—*De libellis iuris civilis*, а за підвалину до другого—твір того самого правника:

<sup>1</sup> Про нього спеціальна монографія—E. Seckel. *Beiträge zur Geschichte beider Rechte im Mittelalter*, I, 1898.

<sup>2</sup> Seckel стор. 16—25. Не зважаючи на те, що авторство *Jodocus* встановив Зеккель, каталоги інкунабул продовжують приводити цей твір під традиційним заголовком *Vocabularius utriusque iuris* без зазначення автора.

<sup>3</sup> Seckel стор. 30—34.

<sup>4</sup> Copinger, III. 6357—6374.

<sup>5</sup> Seckel стор. 6—11, 502.

<sup>6</sup> Osk. Hase. *Die Koburger*. 1869, 2 Aufl. 1885. Lochner A. D. B., т. 16 (1882), стор. 367. Voullième. *Die deutschen Drucker*, стор. 122—124.

<sup>7</sup> Інші примірники з цим додатком перераховує Seckel стор. 7, прим. 24.

<sup>8</sup> Каталог книг Бібліотеки И. Університета Св. Владимира, т. V (1858), стор. 258 (№ 51511).

<sup>9</sup> Hiersemann. *Incunabula. Katalog 562* (1926 März), № 81.

<sup>10</sup> Stobbe, II, стор. 167—170. Stintzing стор. 352—359.

<sup>11</sup> Stintzing стор. 339—340, 461.

<sup>12</sup> Про нього Savigny, т. V, стор. 184—207. Bethmann-Hollweg, т. VI, стор. 35 сл. Schulte, т. II, стор. 75—78.

Libelli de jure pontificio, pars VII, і твори деяких інших італійських правників, особливо Azo<sup>1</sup>.

Відомо 5 видань цього твору, що відносяться до XV століття<sup>2</sup>, і 14 видань, що відносяться до XVI століття<sup>3</sup>.

Дане видання не зазначає ні місця, ні часу, ні друкаря. P a n z e r і H a i n відносили його до м. Страсбургу та до двох останніх десятиліть XV століття. Тепер видання відносять до Петера Бергера, що працював в Аугсбурзі в 1486-1489 рр. та який залишив небагато (коло 6) творів свого варстату<sup>4</sup>.

Першої заголовної літери не зроблено. На вставному аркушеві написано:

R. Hube.  $\frac{4}{6}$  62 w Kolonii—wielka rzadkosć.

Оправа нова.

21. Mediolani statuta civilia reformata a Ludovico Maria Sfortia duce. p. I. Mediolani. s. typ. n. [Alexander Minutianus]. 10. XI. 1498. F<sup>o</sup>. Ant. Ed. princeps. 162 ff.

Інв. 26642. Кат. 155/1184.

*Hain-Reichling 15011. Voullième: Berlin 3151. Günther: Leipzig 1804.*

Перше видання цивільних законів м. Мілана, реформованих міланським герцогом Людовиком Марією Сфорца (Людовиком Моро) 20 жовтня р. 1498 (дата диплому).

Друкаря не названо, але це безсумніву Алессандро Мінуціано, якого названо в виданні другої частини цієї законодавчої пам'ятки, що вийшла р. 1502 та яку надруковано тим самим шрифтом, що й першу частину (Тур. 2).

Гуманіст Алессандро Мінуціано з Сан-Северо працював у Мілані з р. 1486, спочатку яко видавець, а потім також яко друкар<sup>5</sup>.

Є приписки за змістом книги та нотатки про те, що книга належить міланському нотареві Евангелістові Баруффі де Кропело (арк. 2 а, 160 а, 162 а): Evangeliste Baruffi ex nobilibus de Cropello Caravagini publici imperiali auctoritate notarii ac cancellarii Magnifici comitatus Caravagini.

На одному з аркушів, вклеєних перед

текстом, написано: Paryž. d. 27 Grud. 1859 u Duranda. fr. 70. R. Hube.

Оправа нова з наліпкою паризького букініста Дюрана.

22. Modus servandus in executione seu praesentatione gratiae expectativae. Modus reservandi beneficia. Modus vacandi beneficiorum adiuncto modo acceptandi. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 8 ff.

Інв. 27823. Кат. 155/1435.

*Nachträge 238.*

Виклад порядків, яких треба дотримуватись підчас одержання призначення на церковну посаду, починаючи з т. зван. gratia expectativa, ц. т. призначення на церковну посаду, яка ще не є вакантною<sup>6</sup>.

Часу та місця видання, а також і друкаря не зазначено, але на підставі шрифту (Тур. 2 Rubr. а) його відносять до Бартоломея Гульдинбека.

Книгу надруковано на папері з тими самими водяними знаками (R в колі), що й Ars notariatus (№ 1), Sixtus, Regulae (№ 29), і Stylus curiae romanae (№ 30).

Першої заголовної літери не зроблено.

Є приписки за змістом книги; перед текстом аркуш з великом додатком, який написано на обох сторінках.

На вставному аркушеві написано: fr. 6. R. Hube.

Оправа нова.

23. Der Stadt Nuereberg Reformation. Nuernberg. Anton Koburger. 5. VI. 1484. F<sup>o</sup>. goth. 213 ff. Ed. princeps.

Інв. 24105. Кат. 155/1261.

*Hain-Copinger\* 13716. Proctor 2039. BMC II p. 426. Voullième: Bonn 1003, Berlin 1703. Günther: Leipzig 2040. Schreiber 5051.*

*(Reihenfolge der Blätter: 1, 27b—27a, 2—26, 28 u. s. w).*

Найстаріша з реформацій мійського права—Реформація Нюрнберга (р. 1479), що об'єднала початки римського та германського права та мала великий вплив на наступні кодифікації статутарного права міст Німеччини<sup>7</sup>.

Дане перше видання належить Антоніві Кобургерові<sup>8</sup>.

<sup>1</sup> Stintzing. Gesch. der popul. Literatur, стор. 360—404. Bruunenmeister Die Quellen der Bambergensis, 1879, стор. 143 сл. Stintzing. Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft, т. I (1880), стор. 43—46. Про Azo (пом. коло р. 1230) див. Savigny, т. V, стор. 1 сл.

<sup>2</sup> Hain 3726—3730.

<sup>3</sup> Stintzing. Gesch. der popul. Literatur, стор. 340, 461 прим.

<sup>4</sup> Mhlbr A. D. B., т. 2 (1875), стор. 382. Voullième стор. 14.

<sup>5</sup> Fumagalli стор. 217—219.

<sup>6</sup> Принципово такі призначення вважалися за неприпустимі; вони були правом виключно папи.—Hinschius. System des Katholischen Kirchenrechts, т. II (1878), стор. 474 сл., т. III (1883), стор. 158 сл.

<sup>7</sup> Stobbe, II, стор. 297 сл.

<sup>8</sup> В колекції Губе Нюрнберзьку Реформацію репрезентовано надзвичайно повно. Стара Реформація (р. 1479) є в трьох офіційних нюрнберзьких виданнях: 1) Ant. Koburger. 1484; 2) Hieron. Höltzel. 1503; 3) Friedr. Peypus 1522 (з гравюрою А. Дюпера). Нов. Реформація (р. 1564) є в обох виданнях: 1) Valentin Geissler. 1564; 2) Paul Kaufmann-1595. Пор. Stobbe, II, стор. 299 прим. 7, 304 і прим. 32.

Текст попереджує художній дереворит з виображеннями патронів м. Нюрнбергу: Св. Лаврентія (праворуч) та Св. Зебальда (ліворуч), та трьох гербів: імператорського орла (посередині), Jungfernadler (ліворуч) і герба міста (праворуч).

Дерворит в стилі нюрнберзького гравера Міхеля Вольгемута (1434—1519)<sup>1</sup>, вчителя Альбрехта Дюрера.

Ініціалів не зроблено.

Є приписки за змістом книги німецькою та латинською мовами.

На вклеїному аркушеві написано: Kupione w Frankf. n/M. u Dr. Eulera<sup>2</sup>. Th. 25—R. Hube  $\frac{8}{8}$  65.

Оправа нова.

Нещодавно подібний примірник антиквари оцінювали в 480 марок<sup>3</sup>.

24. Paulus II P. M. Bulla de beneficiis affectis cum aliis bullis. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth.

Інв. 27937. Кат. 155/1434.

14 Bl. Lage [a<sup>s</sup>—b<sup>6</sup>]. 31 Z. Typ. 2. Rubr. a.

Bl. I a: Bulla de beneficiis affectis || ( ) Xulus Episcopus servus servorum dei ad ppe || tuam rei memoria... Lage b: lios ordines presertim monasticos fucatis tamen colori || bus... Endet Bl. 14a, Z. 20: Sumptum de Registro camere apostolice collationatu || per me G. de Sulferis dicti registri magistrum et con || cordat.

Булла папи Павла II (1464—1471) про beneficia affecta, ц. т. про церковні посади, на які папа наклав свою руку, висловивши бажання особисто ними порядкувати<sup>4</sup>, та вісім інших булл спорідненого змісту. Всі ці булли входять до Extravagantes communes<sup>5</sup>: III, 2, 14. 4. 13; V, 1, 2; V, 9, 3; IX, 5, 3; III, 8, 1; III, 4, un., за винятком останньої—булли папи Миколи V з 1 квітня р. 1447: „Ad sacram Petri sedem“, про принцип обсаджування церковних посад, що вживається в т. зв. франкфуртському конкордаті Євгена IV з германськими князями

Текст даного видання такий самий, що й у Hain\* 12482, але коляції не збігаються.

Видання не датоване. За шрифтом його, як мені здається, треба віднести до Варфоломея Гульдинбека. Водяний знак (cornet) такий самий, як і в Sixtus IV Regulae cancellariae (№ 29).

Ініціали не домальовано. Є приписки за змістом книги. На вставному аркушеві написано: Jedin z naydawniejszych drukow rzymskich. fr. 16. R. Hube.

Оправа нова.

25. [E y k e v o n R e p g o w] Remissorium mit Weichbild und Lehnrecht. Augsburg. Johann Schoensperger. 8. IV. 1495. F<sup>o</sup>. goth.

Інв. 25186: Кат. 155/1279.

Hain-Copinger\* 13867 (I). Proctor 1779. BMC II p. 368. Voullième: Berlin 226. Wislocki: Krakow p. 419.

Виклад магдебурзького міського права (т. зв. sächsisches Weichbild)<sup>6</sup>, що відноситься до XIV століття<sup>7</sup> і складає першу частину (арк. 1—107) більшого збірника.

Другої частини: саксонського ленного права (арк. 108—229)<sup>8</sup> та третьої частини: Remissorium, ц. т. ключа до збірників саксонського права (арк. 230—350), в примірникові Одеської Ц. Н. Б. нема.

В каталогах цей збірник звичайно зазначається під ім'ям Ейке фон Репгау (поч. XII ст.), якого названо як автора книги на початку віршованого прологу, але який в дійсності є лише автором Саксонського Зерцала (Sachsenspiegel).

Відомо 4 видання цього збірника, що відносяться до XV століття<sup>10</sup>, та 18 видань, що відносяться до XVI століття<sup>11</sup>.

Дане видання належить Гансові Шенпергерові, що працював в Аугсбурзі, як книгар та друкар з р. 1481; його фірма проіснувала до р. 1524<sup>2</sup>.

Є приписки за змістом книги. На першому аркушеві нотатка: David Engländer Agrani (ц. т. в Загребі).

<sup>1</sup> Про нього див. W. v. Seidlitz. A. D. B., т. 55 (1910), стор. 118—122.

<sup>2</sup> Людвіг Генріх Ейлер (1813—1885)—правник та історик м. Франкфурту на Майні. З ex-libris'ів видно; що Губе придбав у Ейлера кілька видань законодавчих пам'яток виключної коштовности. між иншим перші два видання Уложення імператора Карла V (Carolina)—Peinliche Gerichtsordnung. Maynz. Ivo Schoeffer. Hornung (Februar) u. 16 August. 1533.

<sup>3</sup> Hiersemann. Incunabula. Katalog 425 (1913), № 150.

<sup>4</sup> Hinschius, т. III, стор. 141—143.

<sup>5</sup> Extravagantes мають назви декреталії, що не увійшли в Corpus iuris canonici clausum, що складається з Decretum Gratiani, Decretal. Greg. IX, Liber Sextus i Clementinae. Є два збірники: Extravagantes Ioannis XXII i Extravagantes Communes (від Урбана IV до Сикста IV).

<sup>6</sup> Про значення слова Weichbild див. вказівки у Schröder. Deutsche Rechtsgeschichte. 5 Aufl., 1907, § 3 прим. 17 (стор. 16), § 51 прим. 47 (стор. 647).

<sup>7</sup> Stobbe, I, стор. 407 сл. О. В. Тарановскій. Обзор памятниковъ Магдебургскаго права. 1897, стор. 11—14.

<sup>8</sup> Stobbe, I, стор. 320 сл.

<sup>9</sup> Stobbe, I, стор. 446.

<sup>10</sup> Hain 13865—13868.

<sup>11</sup> Stobbe, I, стор. 406.

<sup>12</sup> Vogt A. D. B., т. 32 (1891), стор. 320—321. Voullième стор. 9—12.

Оправа старовинна, деревляна, з покришкою з тисненої шкіри та мідяними застібками. В середині на покришках наклеїні 26 і 29 аркуш Ленного Права, що складає другу частину виданого Шенспергером збірника. На верхній покришці оправи зверху приклеїно аркушик пергаменту з написом: REMISORIUM.

26. Rotae Romanae decisiones antiquae et novae. Moguntiae. Petrus Schoeffer. 1477. F<sup>o</sup>. goth. 289 ff.

Каталог 177/339.

Hain\* 6047. Proctor 112. BMC I p. 33 (dec. novae). Voullième: Berlin 1534. Günther: Leipzig 1870. Wislocki: Kraków p. 153.

Leeres Bl. 6 oder 7 fehlt.

Одно з численних видань збірника постанов папського апеляційного суду в цивільних справах (Rota Romana)<sup>1</sup>.

Збірник складається в двох частин: Decisiones antiquae (постанови за 1372—1376)<sup>2</sup>, які було зібрано кількома аудитором<sup>3</sup>, та decisiones novae (з 30 січня р. 1376 до травня р. 1381), які зібрав аудитор Вільгельм Горборх з Гамбургу, decretorum doctor. Цей Горборх в 1367—1368 рр. слухав лекції в Болонському Університеті, а р. 1373 був за професора канонічного права в Празі<sup>4</sup>.

Збірники постанов папського суду, що мали надзвичайно важливе значіння для практики церковних судів, зробилися опісля зразком для збірників постанов (decisiones, consilia і т. п.) цивільних судів та юридичних факультетів<sup>5</sup>.

Дане видання належить славетному Петрові Шефферові з Гернсгейма, співробітникові Іоганна Гутенберга та зятеві Іоганна Фуста, до якого перейшло підприємство Гутенберга. Шеффер працював в Майнці з р. 1457 (напочатку з Іоганном Фустом); помер він коло р. 1503<sup>6</sup>.

Хоча прифт, яким надруковано Decisiones Rotae (Durandus-Ture)<sup>7</sup> був відомий і раніше, але одну зі своїх назв (Rota-Ture) він здобув саме через це видання<sup>8</sup>.

Червоною фарбою зроблено ініціали та рубрики.

Напочатку книги нотатка: Carmeli Herbiopolensis ad S. Barbaram; отже, примірник колись належав монастиреві Кармелітів, що у св. Варвари, в Бюрцбурзі.

В кінці книги перед друкарським знаком, приписка червоним атраментом: frat' lohes Dalen decretorum doctor et theol. lector usuari' ac emptor.

На звороті першого аркушу приписка. U antykwarja Heberle w Kolonii—inkunabel b. rzadkij—Romuald Hube  $\frac{1}{5}$  59.

Оправа старовинна, деревляна, покрита тисненою шкірою, з мідяними застібками. На другій покришці оправи всередині наклеїно аркуш старовинного рукопису (глосса до декреталій папи Олександра III—Decr. Gregorii IX, lib. V, tit. 17, cap. 2.5; tit. 19, cap. 1).

27. Sabaudiae decreta ducalia. Turinensi. Ioannes Fabri Lingonensis. 17. XI. 1477. F<sup>o</sup>. Ant. Ed. princeps.

Інв. 26578. Кат. 155/985.

Hain-Copinger 14050. Proctor 7217. Voullième: Berlin 3592.

Bl. 1—7 mit der Tabula, Ende des Buchs und einige andere Blätter fehlen.

Законодавчий збірник герцога Савої та П'ємонта Амедея VIII, в 5 книгах. Збірник складено р. 1430 в Шамбері на підставі міських статутів і герцогських декретів. Надруковано вперше 17 листопаду р. 1477 за малолітнього герцога Філіберта підчас правління його матери Іоланти (дочки французького короля Карла VIII).

Друкар — Jean Fevre з Лангру, що приніс друкарське мистецтво до Турину, куди його запросив меценат Pantaleone de Confienza, старший лікар Людовика Савойського. Фабр (з деякими перервами) працював у Турині з р. 1474 до 1490<sup>9</sup>.

Ініціали зроблено червоною фарбою.

Є приписки за змістом книги.

На аркушеві, що вклеїний перед текстом, написано: Nadzwyczajna rzadkość—Dr. Selopis<sup>10</sup> w Turynje ma podobny

<sup>1</sup> Найновіша робота про цей збірник—A. Fliniaux. Revue Historique de droit français et étranger. 1925, стор. 61—93, 382—410.

<sup>2</sup> Fliniaux стор. 394—397.

<sup>3</sup> За Fliniaux стор. 387—389, це—аудитори Guilelmus Gallici, Guilelmus Horborch і Bonaguida.

<sup>4</sup> Про нього Fliniaux стор. 382—386.

<sup>5</sup> Schulte т. II, стор. 69—70.

<sup>6</sup> Dahl. Peter Schoeffer von Gernsheim, Miterfinder der Buchdruckerkunst. 1814. Ad Lange. Peter Schoeffer von Gernsheim. 1864 (Beiträge I). Lind e. A. D. B., т. 32 (1891), стор. 213—214. Roth. Die Mainzer Buchdruckerfamilie Schoeffer während des XVI Jahrhunderts 1892 (Zentralblatt, Beiheft 9) P. Gottschalk. Die Buchkunst Gutenbergs und Schoeffers. 1918. Voullième. Die Deutschen Drucker, стор. 106—109.

<sup>7</sup> Цим прифтом надруковано твір про церковний статут славетного схоластика XIII ст.—Guilelm. Durandus. Rationale divinatorum officiorum Moguntiae. Joh. Fust et Peter Schoeffer. 1459 (Hain 6471).

<sup>8</sup> Klemm. Beschreibender Katalog des bibliographischen Museums. 1884, стор. 17—18, 30

<sup>9</sup> Fumagalli стор. 415—416.

<sup>10</sup> Граф Federigo Selopis di Salerano (1798—1878)—відомий історик італійського права та політичний діяч.



exemplarz.—Opracione w Paryżu u Duranda.—R. Hube. fr. 80. editio princeps. Kupione w Turynje 1860 r.

Оправа нова, з наліпкою паризького букініста Дюрана.

28. Sixtus IV P. M. Bulla indulgentiarum pro expulsione Turcarum ex Italia concessarum. s. l. a. et typ. n. [Romae. Eucharius Silber. post 4. XI. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 3 ff.

Інв. 27784. Кат. 155/1437.

Hain 14805. Collijn: Stockholm 984.

Булла папи Сикста IV (1471—1484) з р. 1480 про індульгенції з приводу війни з Турками, які мусів роздавати папський нунцій—францисканський чернець Angelus Carletus de Calvasio (з м. Кивассо поблизу Турину)<sup>1</sup>. Індульгенції—аркушівки, що на підставі даної булли роздавав Angelus de Calvasio, дійшли до нашого часу в великій кількості<sup>2</sup>.

Видання не датоване, але воно без сумніву належить до часу, що близький до опублікування булли (4 листопаду р. 1480). За шрифтом (Тур. 1, 6 Rubr. б) його відносять до друкаря Евхарія Зільбера. Silber (латиниз. Argenteus, Argurius, alias Franck, ц. т. з Франконії) це клірик вюрцбурзького дієцезу, що працював у Римі на Campo de Fiori в 1479—1504 рр. Особливо багато він друкував для римської курії. Після його смерті підприємство перейшло до сина його Марцелла<sup>3</sup>.

На вставному аркушеві написано: fr. 6. R. Hube.

Оправа нова.

Крім примірника Одеської Ц. Н. Б., ще відомо примірники Держ. Бібліотеки в Мюнхені та Королівської Бібліотеки в Стокгольмі.

29. Sixtus IV P. M. Regulae, ordinationes et constitutiones cancellariae apostolicae. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480] 4<sup>o</sup>. goth.

Інв. 27822. Кат. 155/1436.

Voullième: Berlin 3405.

22 Bl. Lage [a<sup>8</sup>—b<sup>8</sup>, c<sup>6</sup>]. 31 Z. Typ. 2 Rubr. β. Bl I a. ¶ Regule ordinationes et constitutiones cancellarie. || ... Lage b in altero iurium per verba dispensamus de speciali iussi || ciens... Endet Bl. 22 b, Z. 27. Lecta r publicata fuit superscripta regula in cancel || laria apostolica apud janctu. Franciscum in opido sanc || ti Gemini Martien. diocesis. die martij. XXIII mensis Julij || m. MCCC. LXXVI. pontificatus sanctissimi domini nostri Sixti || divina providentia pare. III. Anno quinto. G. de puteo.

<sup>1</sup> Автор славетної Сумми покаяної практики (Summa de casibus conscientiae), якій католики дали назву Summa Angelica, а Лютер—Summa plus quam diabolica. Про нього див. Stintzing. Gesch. der popul. Literatur, стор. 537 сл. Schulte II, стор. 452.

<sup>2</sup> GW I. № 24 сл.

<sup>3</sup> Steiff A. D. B., т. 34 (1892), стор. 308—310. Marzi стор. 525—526. Fumagalli стор. 338.

<sup>4</sup> Schulte, т. II, стор. 70—72. Ottenhal. Die päpstliche Kanzleiregeln. 1888.

Unvollständig: Bl. 23—36 (Lagen d<sup>8</sup>, e<sup>6</sup>) fehlen.

Інструкція папської канцелярії, що торкається головним чином порядку видання папських указів про призначення, диспенсації і т. п. Починаючи від папи Миколи V, цю інструкцію повторював кожний наступний папа майже без змін, причим зберігалася традиційна кількість правил—72<sup>4</sup>.

Дане видання до цього часу не було описане. Його не датовано, але за шрифтом його можна віднести до Бартоломея Гульдинбека, за часом—до 1484 р. (рік смерті Сикста IV).

Папер з водяними знаками: R в колі, як в Ars notariatus (№ 1), Modus servandus (№ 22), Stylus Romanae curiae. (№ 30) і Cornet, як в Paulus II. Bulla de beneficiis affectis (№ 24).

Початкову літеру не домальовано.

Є приписки за змістом книги.

На вставному аркушеві написано: naydawnieysza edycya regularum sanc. fr. 16. R. Hube.

Оправа нова.

Примірник Од. Ц. Н. Б. неповний. Повний примірник є тільки в Державній Бібліотеці в Берліні (Voullième: Berlin 3405).

30. Stylus Romanae curiae. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 12 ff.

Інв. 27812. Кат. 155/1431.

Hain - Copinger \* 15105. Proctor 3570. BMC IV p. 70.

Короткий виклад головних форм та стадій процесу, що вживала римська курія.

Видання не датоване. За шрифтом (Тур. 2. Rubr. a) його відносять до Бартоломея Гульдинбека. Книгу надруковано на папері з тими водяними знаками (R в колі), що й Ars notariatus (№ 1), Modus servandus in executione gratiae expectativae (№ 22), Sixtus IV, Regulae (№ 29).

Початкову літеру недомальовано. Є приписки за змістом книги. На вставному аркушеві написано: Jedin z naydawnieyszych drukow rzymских. fr. 18. R. Hube.

Оправа нова.

31. Taxa cancellariae apostolicae. Romae. s. typ. n. [Ioannes Bulle]. 30. IV. 1479. 4<sup>o</sup>. goth. 18 ff. Ed. princeps.

Інв. 27938. Кат. 155/1428.

*Hain 15349. Copinger 5719. Proctor 3616. BMC IV p. 79.*

*Bl. 1 (leer), 11, 12, 15, und 16 fehlen. Fehlerhafte Reihenfolge der übrigen Blätter: 2—9, 13, 10, 17, 14, 18.*

Перше окреме видання такси папської канцелярії. Згодом ця такса видавалася звичайно разом з таксою папської пенітенціарії (№ 32), а іноді обидві такси видавалися разом з правилами папської канцелярії (№ 29)<sup>1</sup>.

Крім численних видань цих такс, що відносяться до XV—XVI ст. та мають офіційне значіння, з XVI ст. з'являється багато видань, що походять від ворогів римської церкви. Більшість цих видань має додатки, коментарії та агітаційні заголовки: „Симонія римської курії“, „Папська крамничка“, „Папський банк“ і т. п.<sup>2</sup> Через ці видання такси підпали Індексом заборонених книг<sup>3</sup>.

Один час католики заперечували існування справжньої папської такси і навіть існуючі офіційні видання оголошували піддробкою з боку протестантів<sup>4</sup>. В сучасний мент і вчені католики не заперечують автентичності офіційної такси, зокрема римського видання р. 1479. Певна річ, при цьому мають на увазі канцелярійне мито, яке стягають підчас видавання булл, а не платню за папську ласку, призначення або диспенсацію, як тлумачили збори курії вороги римської церкви.

Такса канцелярійних зборів видання р. 1479 цитує таксу папи Іоанна XXII (1316—1334), і її також, як і цю таксу<sup>5</sup>, подано в гроссах—монеті, що властива добі авіньонського полону пап. Згідно таксі 10 гросів складає дукат. Більш старі такси, що відносяться до XIII століття<sup>6</sup>, подано в римській монеті—в денаріях<sup>7</sup>.

Друкаря не згадано; за шрифтом (Тур. 1 Rubr. α) видання відносять до Іоанна Булле.

На вставному аркушеві написано: *Jedin z naudaw. druków rzymskich. fr. 18. Hube.*

Оправа нова.

Дане видання є надзвичайно рідким.

Вокер в свій час міг зазначити лише два примірника: лондонський та бернський<sup>8</sup>.

Комісії GW відомо, крім того, примірники Державної Бібліотеки в Мюнхені, Landesbibliothek в Вісбадені і Бібліотеки Університету в Будапешті.

32. *Taxa sacrae poenitentiariae. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 6 ff. Ed. princeps.*

Інв. 27941. Кат. 155/1432.

*Hain\* 15357.*

Найстаріше видання такси папської пенітенціарії, що відноситься, зі всіх міркувань, до перших років понтифікату Сікста IV<sup>9</sup>.

Вороги римської церкви мали за звичай трактувати цю таксу, як преїскурант за відпущення гріхів<sup>10</sup>. Привід до цього, окрім зловживань римської курії, давав самий текст такси, що ставив певну суму грошей супроти відпущення того або іншого гріха (*absolutio... venit ad grossos septem*). Однаке супроти такого розуміння вчені-католики було зазначили, що розмір збору не стоїть в залежності від тягару провини і що більш давні такси говорять про збори не *pro absolute*, а *pro littera absolute*. Найбільш давня з такс пенітенціарії, що зберіглася до нашого часу—такса Бенедикта XII (1334—1342)<sup>11</sup>, ставить собі за завдання, щоби переписувачі папської пенітенціарії не брали поверх певного канцелярійного мита за папери про відпущення (*ut igitur scriptores poenitentiariae domini pape in recipiendo pro scriptura litterarum de penitentiariae litteris procurandis non excedant, infra scriptas taxationes... faciendas duximus*)<sup>12</sup>.

Часу та місця видання, а також і друкаря не зазначено. Шрифтом (Тур. 2 Rubr. α) видання, як мені здається, треба віднести до Бартоломея Гульдинбека.

Примірник Одеської Ц. Н. Б. збігається з описом *Hain\* 15357*. З останнім *Proctor 3984* ототожнює другий примірник, який він приписує римським друкарям Іоаннові Безікеню та Сигиз-

<sup>1</sup> Brunet, т. V (1864), ст. 682. Woker. Das kirchliche Finanzwesen der Päpste. 1878, стр. 74—75 прим., 78—79. Loewenfeld (Sybels). Historische Zeitschrift, т. 42 (1879), ст. 297—298. Goeller. Die päpstliche Poenitentiarie, т. II, ч 1 (Bibliothek des K. Preussischen Historischen Instituts in Rom, Bd. VII, 1911), стор. 152 сл.

<sup>2</sup> Woker стор. 75—76 прим., 79—80, 84—86.

<sup>3</sup> Woker стор. 73. Reusch. Der Index der verbotenen Bücher, т. I (1883), стор. 421.

<sup>4</sup> Про це Woker стор. 67 сл.

<sup>5</sup> Таксу Іоанна XXII видано за ватиканським рукописом XV століття—Tangl. Mitteilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung, т. 13 (1892), стор. 77—106.

<sup>6</sup> Цю таксу також видано—Tangl стор. 75—77.

<sup>7</sup> Tangl стор. 1 сл.

<sup>8</sup> Woker стор. 74 прим., 78.

<sup>9</sup> Goeller стор. 154—158, 163.

<sup>10</sup> Woker стор. 1, 80 сл., 89, 91, 93, 101.

<sup>11</sup> Видано за рукописом Denifle. Archiv für Literatur-und Kirchengeschichte des Mittelalters, т. IV (1888), стор. 201 сл.

<sup>12</sup> Denifle стор. 209.

мундові Майєрові. Але одеський примірник не можна ототожнювати з примірником Проктора. В одеському примірникові височина 20 рядків має 94—95 мм., а в примірникові Проктора—84—85 мм. Слід також відзначити, що авторитетний дослідувач такси пенітенціарії Геллер відносить цю таксу до перших років понтифікату Сікста IV (1471—1484); до цієї доби відноситься також і діяльність Гульдинбека (1472—1488), між тим як Іоанн Бєзїкен і Сигизмунд Майєр почали працювати в Римі з р. 1493<sup>1</sup>.

Є рукописні додатки.

На вставному аркушеві написано: fr. 4. R. Hube.

Оправа нова.

Дане видання є надзвичайно рідким. Геллер<sup>2</sup> зазначає лише один примірник, що належить Мюнхенській Держ. Віблїотеці.

Комісії GW відомо, крім того, примірники Landesbibliothek в Вісбадені і в Вольфенбюттелі.

33. Termini causarum in Romana curia servari soliti in causa beneficiali. s. l. a. et typ. n. [Romae. Bartholomaeus Guldinbeck. ca. 1480]. 4<sup>o</sup>. goth. 8 ff.

Інв. 27938. Кат. 155/1428.

Hain \* 15438. Proctor 3571. BMC. IV p. 70.

Виклад судових термінів, який призначено римською курією для різних стадій процесу в справах про бенефіції.

Видання не датоване. Шрифтом (Тур 2. Rubr. α) його відносять до Бартоломея Гульдинбека.

На вставному аркушеві написано: fr. 4. R. Hube.

Оправа нова.

34. Vincentiae leges municipales. Vincentiae. Simon de Gabis Bevilaqua de Papia. 23. l. 1490. F<sup>o</sup>. Ant. 126 ff.

Інв. 26659. Кат. 155/1692.

Hain-Reichling 10002.

Fehlerhafte Reihenfolge der ersten Blätter: 2, 7, 1, 3, 4, 5, 6, 8.

Реформація міського права Віченци в чотирьох книгах. Складання її, як видно з прологу, було доручено комісії з 15 членів, яку Рада Ста обрала 2 травня р. 1425. Закони було складено до 6 січня р. 1426 та затверджено радою п'ятисот підчас правління дожа Венеції Франческа Фоскарі (1423—1457), подеста Ві-

ченци Франческа Барбаро та капітана Ніколао Корнаро.

Друкар—Симон Габі, на призвіще Бєвілаква, з Павії, що працював в 1487-1491 рр. в Віченці, а в 1492-1501 рр. в Венеції<sup>3</sup>.

Ініціалів не зроблено. Від руки перенумеровано перші 25 аркушів. Є приписки за змістом книги.

### Taxe sacre Penitentie.

Quinquennium pro una persona siue pro pluribus. Et possunt hic simul poni uir et uxor et eorum liberi. Si tamen alter eorum haberet liberos ex alio matrimonio uidelicet ex alio patre uel ex alia matre non possunt simul poni cum parentibus uenit ad grossos duos  
 Perpetuum pro una persona grossos xvj  
 Et pro uiro et uxore quia alias non datur plumbus si uul grossos xvij.

### De absolutionibus pro promotis.

Absolutio pro clerico siue presente siue absente ultra mōtano qui recepit sacros ordines in pibus citras montanis grossos xvj.  
 Absolutio pro tali clerico qui subdiaconatus et minores ordines una et eadem die recepit xvj.  
 Absolutio illius qui non confirmatus recepit sacros ordines grossos xvj.  
 Absolutio illius qui se fecit ad fictum aliquem ritulum promoueri grossos xvj.  
 Absolutio pro illo qui non confirmatus bis se fecit clericali caractere insigniri grossos xvj.  
 Absolutio pro illo qui ab epō iustum ritulum non habere recepit ordines grossos xvj.  
 Absolutio pro illo qui minor uiginti quinq; annis existens se fecit ad omnes sacros ordines promoueri et nō est in etate legitima grossos xvj.  
 Absolutio pro illo qui nondum uenit ad etatem legi-

Nr. 32. Taxa sacrae poenitentiariae. F. 1a. (verkleinert).

На першій вільній сторінці (арк. 1 а) написано дві судових постанови з 14 березня та 29 жовтня р. 1500, на передостанній (арк. 126 а)—декрет дожа Паскавале Малепієро з 7 грудня р. 1458 і на останній (арк. 126 в)—витяг з книги актів з 18 липня р. 1348.

На аркушеві, що вставлено перед текстом, написано: fr. 100. <sup>22</sup>/<sub>12</sub> 62. Edicya wielkoji rzadkosci. R. Hube.

Оправа нова.

<sup>1</sup> Kelchner A. D. B., т. 2 (1875), стор. 554—555. Marzi стор. 528. Fumagalli. стор. 339. Voullième стор. 28.

<sup>2</sup> Goeller стор. 154 прим. I (а)

<sup>3</sup> Fumagalli стор. 468, 517.

Видання надзвичайно рідке. Примірник, який описано Рейхлінгом, належить Міській Бібліотеці в Віченці (Biblioteca Comunale Bertoliana), куди він попав разом з колекцією Гонзати (Libreria Gonzati).

Крім того, Комісії GW відомо тільки примірник Національної Бібліотеки в Відні.

35. Der Stadt Worms Reformation. s. l. et typ. n. [Speier. Peter Drach]. 27. V. 1499. F<sup>o</sup>. goth. 186 ff. Ed. princeps.

Inv 25466. Kat. 155/1272.

Hain-Copinger 13719. Proctor 2399. BMC II p. 501. Voullième: Bonn 1004. Berlin 2025. Günther: Leipzig 2586. Schreiber 5054.

Bl. 1 mit einem Holzschnitt, Bl. 11 mit anderem Holzschnitt und Bl. 176 mit dem Datum fehlen.

Перше видання кодифікації права імперського міста Вормса. На Вормську Реформацію мала вплив Нюрнберзька Реформація (№ 23) і вона ще більше просякнута початками римського права<sup>1</sup>.

Місця видання та друкаря не зазначено. Раніш це видання приписували Петрові Шефферові в Майнці, фірмі якого ніби належать деякі наступні видання Реформації з аналогічними дереворитами<sup>2</sup>. В сучасний мент дане (перше) видання приписують Петрові Драхові, що працював з р. 1476 в Шпейері, а наприкінці життя перейшов у Вормс (пом. коло р. 1504)<sup>3</sup>.

В примірникові Одеської Ц. Н. Б. нема дереворитів.

Ініціали намальовано червоною та чорною фарбою, але не всюди. Аркуші перенумеровано внизу т. зв. арабськими числами.

Наприкінці книги вклеїно аркуші з рукописними додатками: 1) Apologia der Stadt Worms contra Bistum Worms і 2) Довідка про час оголошення Реформації згідно хроніці м. Вормсу.

Є нотатки про належність книги домініканському монастиреві в Вормсі: „Sacri ordinis praedicatorum conventus Wormatiensis“.

Оправа нова.

## Показчики:

### I. Druckerverzeichnis.

		№№			№№
Augsburg	Hans Schoensperger	25	Roma	Johann Bulle	4,31
"	Peter Berger	20	"	Bartholomaeus Guldinbeck	1,22,24,29,30,32,33
Basel	Michael Wenssler	14	"	Eucharius Silber	28
Brno	Konrad Stahel u. Mathias Preinlein	7	Speier	Peter Drach	35
Firenze	Francesco di Dino	13	Strassburg	Georg Husner	9
Köln	Heinrich Quentell	15	Torino	Jean Febvre	27
Kraków	Sweipolt Fiol	8	Venezia	Johann v. Köln u. Wendel v. Speier	11
Louvain	Rudolf Loeffs	5	"	Johann v. Köln u. Johann Manthen	2
Lyon	Jaques Maillet	6	"	Leonard Wild	16
Maynz	Peter Schoeffer	26	"	Erhard Ratdolt	17
Milano	Christoph Valdarfer	3	"	Damiano de Gorgonzola	10
"	Alexander Minutianus	21	"	Simon Bevilacqua	34
Nürnberg	Anton Koberger	19,23	Vicenza		
Roma	Johann Gensberg oder Johann Schurener	12,18			

<sup>1</sup> Stobbe, II, стр. 321 сл. Koehne. Die Reformation des Wormser Stadtrechts. 1897.

<sup>2</sup> Klemm стр. 55. Проти цього Roth стр. 154 сл.

<sup>3</sup> I. Franck A. D. B., т. 5 (1877), стр. 367—370. Voullième. Die deutschen Drucker, стр. 139—140.

II. Nummernkonkordanz.

Hain	Од. Ц. Н. Б.	Hain	Од. Ц. Н. Б.
1893	2	14050	27
2313 (1)	3	14805	28
2933	5	15011	21
3728	20	15105	30
4660	9	15349	31
6047	26	15357	32
6986	11	15438	33
7269	13	Copinger	
7276	14	685	1
8362	15	1228	6
8963	16	2478 (1)	12
9063	17	6361	19
9167	18	Nachträge	
10002	34	238	22
11612	7	Каратаевъ	
13716	23	2	8
13719	35	Unbeschriebene: 4, 10, 24, 29	
13867 (1)	25		

I. Фaac.

Résumé.

In der Wissenschaftlichen Zentralbibliothek (früher Universitätsbibliothek) zu Odessa befinden sich 35 Wiegendrucke, vorwiegend juristischen Inhalts. Den Grundstock der Sammlung bilden 30 Wiegendrucke aus der Bibliothek des bekannten Rechtshistorikers Romuald von Hube (1803—1890), die von der Neurussischen Universität im J. 1868 erworben wurde.

Die Bibliothek von Hube hat in ihrem Bestande eine wertvolle Kollektion von Rechtsquellen aller Zeiten und Länder (besonders von Deutschland und Italien). Ausser Wiegendrucken enthält die Bibliothek etwa 300 Drucke des XVI Jahrhunderts. Einige Exemplare hat Hube von dem bekannten Sammler, dem Frankfurter Historiker L. Euler, erworben, so z. B. die zwei ersten Ausgaben der Carolina (Maynz. Ivo Schoeffer. 1533). Der ausserordentliche Reichtum der Bibliothek von Hube ist aus dem Katalog der Bibliothek der Neurussischen Universität (Bd. III, besonders Abt. 155) zu ersehen. Die Nürnberger Reformation istz. B. durch alle drei ersten offiziellen Ausgaben (Nürnberg. Ant. Koberger. 1484; Hier. Höltzel. 1503; Friedr. Peypus. 1522), die verneute Reformation durch beide Ausgaben (Valent. Geissler. 1564; Paul Kauffmann. 1595) vertreten. Die Sammlung von Hube war auch im Auslande gut bekannt (s. darüber Bascle de Lagrèze Histoire du droit dans les Pyrénées. 1868, p. VI). Italienische Rechtshistoriker betrachten den „Extrait du Catalogue de la bibliothèque du Sénateur Hubé. V partie. Italie (Varsovie. 1864)“ als eine Bibliographie der italienischen Statuten.

Unter den beschriebenen Wiegendrucken bilden eine besondere Gruppe 12 kleine römische Drucke in 4<sup>o</sup>, welche der Praxis der römischen Kuriedienten; hier befinden sich auch die ältesten Ausgaben der berühmten

päpstlichen Taxen (nr. 31 und nr. 32). Fast alle diese Drucke sind sehr selten. Von nr. 1 (Ars notariatus. Barth. Guldinbeck. ca. 1480 = GW 2643), war bisher nur ein Exemplar bekannt (im British Museum), desgl. von nr. 12 (Copinger 2478, I; daselbs t. und nr. 29 (Berlin. 3405). Nr. 4 (Tractatus de tabellionibus. Joannes Bulle. 1479) ist—nach der gefälligen Mitteilung der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke—ein Unicum.

Unter den Ausgaben der Stadtrechte ist besonders selten nr. 34 (Vincentiae leges municipales. Vincentiae. Sim. Bevilaqua. 1490—Hain-Reichling 10002), von welcher nur zwei Exemplare bisher bekannt waren (Vicenza, Biblioteca comunale Bertolina. Wien, Nationalbibliothek).

Sehr selten ist auch nr. 10 (Lectionar Bernardins von Spalato. Venedig. 1495), das erste südslavische Buch, welches mit der sog. Latinitza gedruckt ist (aus der Bibliothek des Slavisten Kucharskij).

*I. Faas.*